Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزی

1991 ЙИЛ
1 ФЕВРАЛЬ
ЖУМА
№ 24
ҲИЖРИЙ:
ҚАМАРИЙ 1411 ЙИЛ
РАЖАБ, 17-КУН
ШАМСИЙ
1369 ЙИЛ
ДАЛВ, 14-КУН

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН. СОТУВДА 10 ТИЙИН.

ХАТЛАРДА ЭЛ ОВОЗИ

ЯНВАРЬ ОЙИДА «ХАЛҚ СЎЗИ» НОМИГА 1.064 ТА ХАТ КЕЛДИ

Уларнинг катта бир қисми рўзнома саҳифаларида эълон қилинди. Бешта шикоят махсус мухбирларимизга топширилди. Кузатиб боринг, текшириш якуни бўйича тайёрланган мақолаларни февраль ойи сонларида ўқийсиз. 58 арзнома эса текшириш учун жойларга юборилди.

Бизга мактуб йўллаб, ишимизни янада яхшилаш мақсадида таклиф ва истакларини баён этиб юбораётган барча муштарийларимизга миннатдорчилик билдирамиз.

Қуйида хатлардан тузилган навбатдаги мажмуани эътиборларингизга ҳавола этамиз.

«Очиғини тан олиш керак, кейинги йилларда рўзнома ва ойномаларнинг ижодий ходимлари халқдан анча узоқлашиб кетдилар, — деб ёзади Тошкент районидаги Саноат маҳалласида истиқомат қилувчи Ҳикматжон Икромов. — Ишчи ва қишлоқ мухбирларининг хат-хабарларидан фойдаланиш, саҳифаларда уларга кўпроқ ўрин ажратишга аҳамият берилмай қўйилди. Натижада рўзнома ва ойномаларни раҳбар ходимларнинг тўшакдай-тўшакдай, таъсирсиз мақолалари, халқ дардидан йироқ, марказдаги димиққан хоналарда ўтириб тўқилган ваъзномаю мадҳномалар эгаллай бошлади.

— Назаримда, узоқ давом этган уйқудан энди уйғонаётгандекмиз. Дабдабали шиорлар, баландпарвоз сўзлар жарангидан ўзлигимизни унутиб бўлган эканмиз, — деб мактубини якунлайди муаллиф. — Она-тилимизни эсдан чиқаришимизга оз қолибди-ю, тағин итоаткорлик домидан тўла халос бўлишга журъат этолмаяпмиз».

Мактубларни бир-бир варақлар экансиз, ана шундай ҳаяжон ва самимият, ишонч ва ихлос сурати чизилган сатрлар диққатингизни ўзига жалб этади. Оққўрғонлик **Мамирбек Рустамов**, фарғоналик **Ҳотамжон Эминов**, арнасойлик **О. Қувватов**, Тошкент университети талабалари **Фарҳод Сулаймонов, Ботиржон Абдуллаев, Умид Ибодуллаев**, ёзёвонлик **Муҳаммадали Тешабоев**, хоразмлик **Раҳмон Болтабоев**, риштонлик **Абдураҳим Тўхтасинов**, бешариқлик **Собиржон Алиматов**, самарқандлик **Юнус Атоев** рўзноманинг келгуси сонларида ахлоқ-одобга оид ҳадислардан парчалар, мунажжимларнинг башоратлари, жойларда тил тўғрисидаги қонуннинг бажарилиши, қишлоқ меҳнаткашларининг турмуш тарзи ва муаммолари, хорижда истиқомат қилаётган ватандошларимизнинг ҳаёти тўғрисидаги мақолаларни ўқиш истагини билдиришган. Андижонлик **Турсунбой Ҳотамов, Одилжон Раҳматуллаев**, поплик **Пўлат Жумаев**, жиззахлик **Шоди Шакаров**, нукуслик **Қодирбой Сирожев**, тожикистонлик **Розиқжон Бадалов**, элликқалъалик **Тангриберган Атамуротов** «Халқ сўзи» саҳифаларида таълим соҳасидаги ютуқлару камчиликлар, турғунлик йилларида прокуратура, суд «устамон»лари томонидан ноҳақ жабр кўрганлар тақдири ҳақида мунозарабоп материаллар берилишини сўрашган.

«Жумҳуриятимизнинг иқтисодий ва сиёсий мустақиллиги Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг ўтган йили қабул қилган декларациясида ўз ифодасини топди, — деб ёзади тошкентлик **Тожибой Абдуллаев**.

— Янги йилнинг дастлабки кунидан бошлаб эса бозор иқтисодиёти сари қадам ташладик. Мазкур йўл халқимиз турмушини яхшилашга хизмат қиладими ёки йўқми — буни вақт кўрсатади. Бироқ дастлабки кунлардаёқ аҳолининг ташвиши ортганлиги, иқтисодиётимиз танглигини бошидан кечираётганлиги сир эмас. Мени бир нарса ўйлантираяпти: жумҳуриятимиз ҳудудидаги ер ости бойликларини «кимларгадир» сув текинга бериб тураверарканмиз, биримиз икки бўлмайди. Бунинг учун иттифоқ миқёсидаги корхоналарни жумҳурият ихтиёрига ўтказиш зарур.

Ўзбекистонда қазиб олинаётган соф олтиннинг иттифоқ жамғармасига тушаётганлиги бугун кўпчиликни ташвишга солаяпти. Нефть, газ ва бошқа хом ашёлар эвазига берилаётган арзимас садақага «шукроналик» билдириш қачонгача давом этади? Қозоғистон ҳамда Грузия жумҳуриятларида бундай муаммолар дадил ҳал қилинаяпти-ку. Нега энди талабларимиз қондирилишига қадар мазкур конларни консервациялаш, ёпиб қўйиш мумкин эмас».

Халқ дарди, ташвишини ўз дарди деб билган, жамиятдаги нотугалликларга ана шундай куюнчаклик билан муносабат билдираётган самарқандлик меҳнат фахрийси **Абдусалом Ҳасановга**, шунингдек рўзномамизга мактуб йўллаган сирдарёлик **У. Қосимов**, бекободлик **Х. Ботирбековга** ҳам ўз миннатдорчилигимизни билдирамиз.

Шарҳимизни тошкентлик муштарий **Саъдулла ота Юсуповнинг** рўзномамизга йўллаган мактубидаги қуйидаги жумлалар билан якунламоқчимиз: «Халқ сўзи»нинг дастлабки одимлари қутлуғ бўлмоқда. Тангридан унинг маслак ва мақсадидан оғмай, ҳақиқатга эш бўлиб фаолият кўрсатишини сўрайман. Жамоа ижодий ходимларини Аллоҳ ёмон кўздан, совуқ нафасдан, шайтон ҳуружидан, нафс балосидан, мунофиқлигу жамики офатиллатдан асрасин. Эндигина туғилган чақалоқ риёни билмайди. Унинг эзгуликдан бўлак муддаоси йўқ. Ишончим комилки, ўз тили, дили ва дини борлигини энди тушуниб етаётган ўзбек халқи рўзнома саҳифаларидан иймон, эътиқод, инсоф, одоб тўғрисидаги мақолаларни ўқиб, моддий очликдан кўра руҳий «очлик»нинг хавфлилигини яна бир карра ҳис этади...»

— Опа, — деди кунларнинг бирида Фахриддин онаси Мавлуда Парпихўжаевага, — хўп десангиз, мен ҳам асбобсозлик заводида ишламоқчиман.

Волидаи муҳтараманинг чеҳрасига табассум югурди, қалби эса қувончдан энтикди. У 12 йил муқаддам Тошкентдаги мазкур корхонага ишга келганди. Пармаловчи касбининг этагидан тутиб кам бўлмади: ҳалол меҳнати туфайли жамоада ҳурмат-эътибор қозонди, рўзғорини бутлади, бир этак фарзандларини эса оқ ювиб, оқ таради. Мана бугун каттаси қанотига кирмоқчи...

Бу воқеа икки йил аввал рўй берганди. Бултур яна бир ўғли — Шарофиддин ҳам оилавий звено сафига қўшилди. Ҳозир ҳамма Парпихўжаевларга (1-сурат) ҳавас қилади.

Заводда уларга ўхшаган ўз ишининг усталари кўп. Қудрат Имомов (2-сурат) — шулардан бири. У 15 йилдирки, ойлик режани 1,5—2 ҳисса ошириб бажармоқда. 4-цехнинг созловчиси Ғайрат Муслимов (пастда) эса 6-разрядга эга.

Қўлларингиз дард кўрмасин, ишчи ҳазрати олийлари!

Еркин БОТИР олган суратлар.

МУШТАРИЙ

ЁРДАМ СЎРАЙДИ

Катта-катта йиғинларда, олий анжуманларда маҳаллий кадрларга эътиборни кучайтириш зарурлиги ҳақида ҳаққоний гаплар айтилмоқда-ю, бироқ менинг омадим сира юришмаяпти.

1985 йилда Самарқанд давлат меъморчилик-қурилиш институтининг қишлоқ қурилиши факультетини тамомлаб дипломни олгач, туғилиб ўсган қишлоғимга — Иштихон районидаги Ҳамид Олимжон номли жамоа хўжалигига қайтдим. Иш сўраб, раҳбарларга кўп маротаба мурожаат қилдим. Лекин улар ҳар гал менга ўз мутахассислигимдан ташқари ишларни таклиф этишди. Ахир қурувчи одам механизатор ёки клуб мудири вазифасини бажаролмайди-ку?

Тинимсиз қатнайверганимдан сўнг ўз соҳам бўйича иш билан таъминлашга ваъда беришди. Бироқ олти йилдирки натижа йўқ. Мана энди сизларга мурожаат қилаяпман. Маҳаллий мутахассисларга Иштихонда муносабат ўзгарармикан?

Х. ЎРОҚОВ.

Самарқанд вилояти.

ТАНҚИД ҚИЛАДИ

Районимизда ечимини кутаётган муаммолар кўп. Тоза ичимли сувга етиш ушалмас орзуга айланган. Бу ҳам майли, Бухородан Уралга газ оқиб кетаётган қувурлар шундоққина районимиз яқинидан ўтган-у, биз оловсиз яшаймиз. Конимехликлар ана шу муаммони тезроқ ҳал этиш, хонадонларга табиий газ келтирилишини депутатлар олдига бош вазифа қилиб қўйганди. Бироқ халқнинг мухтор вакиллари ҳанузгача бу борада бош қотиришга «вақт» топишолмаяпти.

Қулоғини қидириб юриб, шохидан ажраган эчкига ўхшаб қолдик. Илгарилари Навоий шаҳридан ойда бир маротаба бўлса ҳам машинада баллонли газ келтириб турилларди. Ўтган йилнинг ярмидан бошлаб уни ҳам уч ойда бир бор оладиган бўлдик. Район газлаштириш идораси ходимларининг айтишларича бу йил суюлтирилган газ танқчиллиги кучаяркан. Демак, кунимиз ота-боболаримиз фойдаланиб келган тезак билан шувоққа қоларкан-да!

Сайловчилар билан учрашувлардан бирида СССР халқ депутати Н. Кучерский иссиқ сув чашмасида чўпонлар учун профилакторий, хўжаликлардан бирида ғишт заводи ва паррандачилик фабрикаси қуриб беришни зиммасига олганди. «Қўлимда катта маблағ, техника ва ишчи кучи бўлса, буни уддалаш мен учун нима гап», деганди у. Мана бир йилдан ошдики, сайловчиларга соясини ҳам кўрсатгани йўқ.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатда эсаётган ошкоралик, қайта қуриш шаббадаси сайловчилар даврида сезилган бўлсада, депутатлар фаолиятида деярли ўзгариш кўринмаяпти. Ҳамон ўша эски ҳаммом, эски тос.

Равот ЕЛЕУШИКОВ,
Қурбон НАВРЎЗОВ,
партия, уруш ва меҳнат фахрийлари.

ИСТАК БИЛДИРАДИ...

Бўш вақтларимда кундалик матбуот нашрларини мутолаа қилишни яхши кўраман. Шу сабабли қарийб йигирма йилдан буён марказий ва маҳаллий рўзномаларга обуна бўлиб келаяпман. «Халқ сўзи» саҳифаларида янги тузилган партиялар, халқ ҳаракатлари, ишбилармон кишилар уюшмалари, ёшлар ташкилотларининг раҳбарлари ва аъзолари билан очиқ мулоқотлар бериб борилса.

У. СУЛАЙМОНОВ.

Бўстонлиқ райони.

* * *

Халқимиз дилидаги орзулар ушалаётганидан хурсандман. Бу кунларни кўролмай кетган авлодларимиз руҳлари шодлансин. «Халқ сўзи» рўзномаси туғилган кундан буён уни қувонч ва ҳаяжон билан ўқиб чиқаяпман.

Ином КАРИМОВ.

Жиззах вилояти.

* * *

Ўйлайманки, бу рўзноманинг туғилиши Ўзбекистонда ошкораликнинг ривож топишига ёрдам беради. У меҳнаткашларнинг орзу-ўйларини, интилишларини чуқурроқ ифода этади, барча бўғинлардаги халқ депутатларининг асл минбарига айланади, уларга кўмаклашади. Ўз навбатида ҳаётимизда учраётган иллатларни йўқотишда халқнинг дастёрига айлансин.

Жалолиддин УСМОНОВ,
халқ депутатлари Нурии район кенгашининг депутати.

ЁДЛАБ ОЛИНГ

КИМ БЎЛСА БУ МОТАМКАДАДЕК ОЛАМ АРО,
САЙР АЙЛАСА ҒАМ СИРИШТЛИК ОДАМ АРО.
ГАР ОДАМ ЭРУР БУЛСА КЕРАКТУР ҒАМ АРО,
ОЛАМДА ЭСА БУЛСА КЕРАК МОТАМ АРО.

МУСИҚА МАКТАБИ ЯНГИ БИНОДА

Манғитдаги болалар мусиқа мактабининг тарбияланувчилари ўзларининг янги бинога кўчганларини ёш истеъдодларнинг катта концерти, суратлар кўргазмаси билан нишонладилар. Улар ярим ҳароба бинодан 166-қурилиш трестининг Амударё район бўлинмаси жамоаси белгиланган муддатда қуриб битказган янги замонавий бинога кўчиб ўтдилар.

200 ўқувчига мўлжалланган бу бинода 29 та синф бор. Бундан ташқари катта мажлислар зали, ўқитувчилар хонаси ва бошқа хизмат хоналари жиҳозланган.

Ҳозир бу ерда 130 нафар ёш манғитлик мусиқа ва рассомлик санъатини ўрганаяпти, келаси ўқув йилида эса улар 250 кишига етади.

(ЎзТАГ).

Депутат ва матбуот

ЁЗИШИМИЗ КЕРАК

Худди шундай: биз ёзишимиз керак. Мактаб ўқувчиси ҳам, олий ёки ўрта таълим даргоҳининг талабаси ҳам, ишчию деҳқон ҳам, кексаю ёш ҳам ва, биринчи навбатда — депутат ҳам. Бу рўйхатга касбкори қалам тебратишдан иборат бўлган зиёли аҳлини, муҳандису шу тоифага яқинларни киритмаганимизнинг боиси бор — бундайлар ижод қилмасалар бўлмайди, негаки кун ўтмайди.

Юқоридаги мулоҳазаларни баён этишга туртки бўлган сабаб хусусида мухтасаргина тўхталмоқчиман. «Халқ сўзи» рўзномаси январь ойида мунтазам чиқиб турди. Муштарийлар унинг 23 та сонини қўлларига олдилар. Биламизки, у Ўзбекистон жумҳурияти Олий Кенгашининг рўзномаси, муассиси ҳам ана шу мўътабар ҳокимият соҳиби. Бинобарин, ҳафтада беш марта чиқадиган сонларда қуйидан юқоригача шўролар ҳаёти навбатма-навбат ўз ифодасини топмоғи, депутатларнинг омма билан алоқаси, сайловчилар топшириқларини қандай бажараётганликлари, бурч тақозоси ила турли маҳкамаларга мурожаат этганларида ҳамон умрини тугатмаган ва тугатишни истамаётган маъмурий буйруқбозлик деворларига бошлари текканда чекилаётган изтироблар, хуллас — минг бир хушу нохуш воқеа-ҳодисалар акс этмоғи зарур.

Январда шу жиҳатдан қандай бўлди? Қониқарсиз. Ташкилий давр қийинчиликларини, ходимлар етишмаслиги-ю мустақил йўлга кириб ололмаганимизни рўкач қилиб ўтиришимиз яхши эмас. Маҳаллий кенгашлар фаолияти-ю турмушининг ичкарисига кириш нари турсин, ҳатто дарвозаси яқинига боролмадик. Халқ вакиллари ва уларни сайлаганлар юрагидаги гаплар пинҳонлигича қолмоқда.

Келинг, яхшиси, ўтган ойда исми-шарифи саҳифаларда кўринган ўртоқлар рўйхатини кўздан кечирайлик: СССР халқ депутатлари Эркин Юсупов, Фотима Бадалбоева, Исоқжон Саидаҳмедов, Ўзбекистон ССР халқ депутатлари Урол Ўтаев, Тоиба Тўлаганова, Жаҳонгир Маматов, Ж. Сиддиқов, Қ. Тўйчиев, Советобод шаҳар кенгаши депутати Муҳаммаджон Мамажонов, Поп район кенгаши депутати Мўйдин Маткаримов — бор-йўғи шулар. Энди таҳлил қилиб кўрайлик: шу муаллифлардан қайси бири бевосита ўз депутатлик бурчини ўтаётгани, ҳокимият уларга қай тарзда «топширилаётгани», қисқаси — бевосита советлар фаолияти хусусида қалам тебратган? Очиғини айтайлик — деярли ҳеч қайсиси. Улар «қўл урган» мавзулар доираси тахминан шундай: ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгани, Литвадаги воқеаларга муносабат, Самарқанд аэропортининг таъмирланиши, жумҳуриятда таркиб топаётган солиқ тузукларининг хира томонлари, ойнаи жаҳонда кўрсатилаётган айрим фильмларнинг табиатимизу тарбиямизни бузаётгани ва бошқалару ҳоказолар. Нега бундай бўлаяпти? Бунинг сабаблари бир эмас, неча-неча. Аввало, фикри ожизимча, округларда олиб борилаётган ташкилий ишларимизнинг ўзи тош босмаяпти чамамда. Сайловчилар билан учрашиш учун гапларимиз солинган халтада салмоқлироғи, кишилар кўнглини тинчитадигани озроққа ўхшайди. Иккинчидан, депутат ҳаёти, шўролар турмуши икир-чикирларини ёзиб ўтиришдан кўра дилга яқин мавзуларга, ҳозирги ғулғулали замон воқеа-ҳодисаларига муносабат билдириш осон, ҳатто зарур. Мен бунда жамики депутатларни назарда тутмаяпман, албатта. Улар орасида қўлга қалам оладиганлари, у-бу нарса ёзадиганлари, матбуот саҳифаларида кўринишни бурч деб деб ҳисоблайдиганлари жуда оз. Ўпкагинамизни биринчи навбатда қишлоқ, посёлка, район, шаҳар, вилоят кенгашларида, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши комитетларида, унинг раёсатида маош олиб ишлаётган ўртоқларга қаратсак, нима дейсиз? Ахир шулар эмасми ўз иш тажрибаларини оммалаштиришдан бевосита манфаатдор кишилар? «Халқ сўзи»нинг январда чиққан охирги сонларидан бирида халқ депутатлари Самарқанд вилоят кенгаши бўлимининг мудири Йўлдош Суюновнинг мақоласи босилганлигини ҳисобга олмасак, рўзномамиз хатлар бўлимига «аппаратчи»лардан бирорта ҳам хат-хабар тушмади.

Кўп йиллик анъана (яхши эмас, ёмон) давом этаётир: бирор соҳани ёритмасангиз, «гап эшитасиз», ёритай десангиз, ҳеч ким ўз ихтиёри билан ёзиб юбормайди, «уюштириш»га мажбурсиз. Ўйлайманки, ошкораликнинг ҳозирги босқичида бундан воз кечиш зарур. Ҳеч бир журналист ҳеч қачон бировнинг юрагидаги ҳис-туйғуни, кечинмаларини, изтиробу ташвишини рисоладагидек, ҳам бўйига, ҳам энига мослаб баён этолган эмас. Бир вақтлар партия ва совет маҳкамаларида юқори лавозимларни эгаллаб турганлар номидан тайёрланган катта-катта мақолалар рўзномаларнинг саҳифаларини бемалол эгаллардию аммо улардан фойда йўқ эди. Баъзан ўйланиб қоламан: наҳотки бундан кейин ҳам шунақаси давом этса?

Йўқ, энди бошқача бўлиши керак. Рўзнома чиқиб турибдими, у депутатларга аталганми, марҳамат қилиб ёзайлик. Нима хусусда эканлигини депутатларнинг ўзлари аниқласинлар. Ахир нима кўп — муаммо кўп, воқеа-ҳодиса кўп, йўлларда тўсиқлару ғовлар кўп. Жудаям жимжимадор қилиб, рисоласини келтириб, ҳуснихат ила ёзиш шарт эмас — таҳрирдан чиқарувчи мухбирлар маош олиб, хизматга бел боғлаб туришибди.

Қиссадан ҳисса деганларидек, биз барча бўғинлардаги депутатларга, шўроларнинг, ижроқўмларнинг ходимларига мурожаат этиб, рўзнома саҳифаларида фаол қатнашишни, жойларда рўй бераётган воқеа-ҳодисалар хусусида мунтазам ёзиб туришни, халқ вакиллари дуч келаётган қийинчиликлар сабабларини очиб ташлашни илтимос қиламиз. Ўйлайманки, фақат кенг омманинг иштирокигина матбуот таъсирчанлигини оширади, қамров доирасини кенгайтиради, ахборотлар дунёсини бойитади.

...Ушбу сатрлар ёзилаётганда рўзномамиз таҳририятига Ўзбекистон ССР халқ депутати, Денов районидаги Собир Раҳимов номли жамоа хўжалиги бошқарувининг раиси Иброҳим Файзуллаев кириб келдилар. Салом-аликдан сўнг бир пиёла чой узатгандик, у киши жавоб тариқасида қўлимизга бир неча варақ қоғоз тутқаздилар-у дедилар:

— Сиздан катта илтимос, шуни босиб чиқарсангиз. Қийналиб-қийналиб, ўртаниб-ўртаниб, дард чекиб ёзганман...

Иброҳим Файзуллаевни кузатиб қўярканман, хаёлимдан шундай фикр кечди: «Қанийдики ҳар куни бир эмас, беш эмас, ўнлаб депутатлар рўзномамизга ўз қўллари билан хабару мақола ёзиб юборсалар».

Шундай бўлиши керак, шунақа кунлар келади!

А. МУХТОРОВ.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи Президентининг ФАРМОНИ

СССР ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДА ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ИДОРАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ КОМИТЕТИНИ ТУЗИШ ТЎҒРИСИДА

Иқтисодий бузғунчилик, ўғирликлар, порахўрликка, фуқароларнинг ҳаётига, саломатлигига, ор-номусига, қадр-қимматига, мол-мулкига тажовуз қилишларга ва бошқа жиноятларга қарши курашни қатъиян кучайтириш зарурлиги тўғрисидаги СССР халқ депутатлари тўртинчи съезди қарорларига амал қилиб, СССР Олий Кенгашининг «Мамлакатдаги аҳвол тўғрисида»ги 1990 йил 23 ноябрь қарорининг 4-бандига мувофиқ **қарор қиламан:**

1. СССР Президенти ҳузурида Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари фаолиятини мувофиқлаштириш комитети тузилсин.

2. Ўртоқ Юрий Владимирович Голик СССР Президенти ҳузуридаги Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари фаолиятини мувофиқлаштириш комитетининг раиси этиб тайинлансин.

3. Ўртоқ Ю. В. Голикка комитетнинг таркиби, унинг вазифалари, ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва фаолият тартиби тўғрисидаги таклифларни тақдим этиш вазифаси топширилсин.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи Президенти

М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль
1991 йил 29 январь.

Ўз ўзига савол

Ҳад-ҳудудсиз рубъи-маскундаги эл-улуслар орасида ўзбек мозийданоқ муқтадир халқлардан бири саналиб, бани-башар тараққиётига улкан ҳисса қўшган жонкаш-жафокаш алломаларию иқтидорли шуаролари, ёвқуру басир жаҳонгирлари атти иқлим аро донг таратганди.

БИЗ КИММИЗ?

Бугун-чи? Совет Иттифоқи деб ном олган мамлакатимизда биз, яъни ўзбекларнинг ўрни қай даражада?

Шундан фахрланаманки, ўзбеклар дунёда энг саховатли, меҳмондўст, меҳнаткаш халқлардан бири деб тан олинган. Юздан зиёд элу элатдан ташкил топган давлатимизда биз руслар ҳамда украинлардан сўнг сон жиҳатдан учинчи ўринда турадиган миллатмиз!

Аммо... Томирларимизда Темур, Бобур, Жалолиддин Мангуберди сингари башар тан берган сорбургутларнинг қони жўш ураётган ўзбеклардан совет даврида не боис бирор нафар саркарда (маршал у ерда турсин, ҳатто генерал-полковник ҳам) чиққани йўқ?

Нега марказдаги энг нуфузли идораларда ҳақиқий ўзбекларни деярли учратмайсиз? Ал-Хоразмий, Беруний, Навоий, Улуғбек каби буюк бобокалонларимиз фаолияти жумҳуриятимиздан ташқарида нега ўрганилмайди, нега на ҳайкал, на бюст ўрнатилган уларга? Башарият тарихи саҳифаларига зарҳал ҳарфлар ила битилган жуда кўплаб машҳур миллатдошларимизнинг номлари марказий шаҳарлардаги бирорта кўчаю хиёбонга, мактабу театрга, ҳаттоки кашшофларнинг муштдаккина отрядларигаям раво кўрилмагани-чи? Нега осори-атиқаларимиз талон-торож этилиб, Москваю Ленинградга ташилаверган? Нега охирги йилларда сағиру кабирларимизнинг иликлари қурийдиган, жонимизга минг бир бало тикиладиган бўлиб қолди?

Маданият бешигини тебратган халқимнинг манглайига не боис «босмачи», «ўғри», «порахўр», «боқимонда» деган тамғалар босилди? Жаҳон адабиёти хазинасига узоқ ўтмишдаёқ ҳатто аёллариям мисли кўрилмаган ҳисса қўшишган, ҳар қадамда мактабу мадрасалари бўлган, кутубхоначиликдан тортиб, коинотни ўзлаштиришгача асос солишган ўзбеклар нечун охир-оқибатда «ёппасига саводсиз халқ»қа чиқарилди?

Ким ва нималар сабабчи буларнинг барига? Албатта, биринчи навбатда — марказдагилар. Аммо ўзимиз ҳам айбдор эмасмизми бунда? Ва бу ҳақда очиқ-ойдин гапирсак, энг аввало, ўзимизга фойда.

Масалан, Александр Македонский (Искандар Зулқарнайн) ва Чингизхон. Икковиям она юртимизга лашкар тортиб келиб, аждодларимиз қонини дарёдек оқизган, шаҳарларимизни харобазорга айлантирганди. Биз эса уларнинг фаолиятини «улуғ саркардалар» сифатида мактабда, тарих дарсларида кенг ва атрофлича ўрганамиз. Лекин она элимиз довруғини бутун дунёга ёйган, қурдирган иморатлари асрлар оша авлодларга етиб келган, саркардалик маҳорати хориждаги йирик ҳарбий билим юртларида то ҳанузгача ўрганилиб келинаётган афсонавий бобокалонимиз Амир Темурнинг номини тилга олишга яқингачаям юрак қилолмадик.

Темур ҳақида кичик бир китоб ёзгани учун академик Иброҳим Мўминовни, Бобур тўғрисида роман битган ёзувчимиз Пиримқул Қодировни қанчалик маломатга қолдирдик.

Жумҳуриятимиз киночилари Темур ҳаётига бағишлаб фильм яратишга қарийб чорак аср уринишди, аммо уларга рухсат тегмади. Ўзимизнинг раҳбариятдан. Охири ушбу юмушни италияликлар ўз зиммаларига олишди. Бир қараганда бу зўр воқеага ўхшайди, бироқ мен буни миллий ғуруримизнинг топталиши деб ҳисоблайман. Минг қилсаям ўзимиз яратишимиз керак эди уни. Гарчанд фильмга Али Ҳамроев режиссёр этиб чақирилган эса-да, асарда ўзбекона руҳ бўлишига кўзим етмайди. Чунки одатда маблағ тўлаган кўнгли нимани тусаса, ўшани буюради-да. Қаранг: сўнгги пайтларда «Ўзбекфильм»да суратга олинаётган фильмлар ҳам узоқ хорижда тайёрланган асарларга ўхшаб кетади: уларнинг аксариятида миллийлик деярли йўқ. Қаердан ҳам бўлсин — режиссёрларимиз, актёрларимизу сценарийнависларимизнинг асосий қисми ўзбекчани ё мутлақо билишмайди ёки чала билишади. Ўз-ўзидан равшанки, улар ўзбекона ҳаёт тарзидан йироқ туришади. Устига-устак, студиядагилар сценарий муаллифлигига, бош ролларга москвалик, ленинградлик, киевлик санъаткорларни боз-боз таклиф қилаверишади. Яна бир ачинарли томони шуки, ўзбек фильмлари рус тилида тайёрланиб, сўнг ўзбекчага ўгирилади.

Бундан икки-уч йил муқаддам катта бир анжуманда «Ўзбекфильм» директори А. Хўжаев сўзга чиқиб, студиянинг ана шу «фазилат»ини кўкларга кўтариб мақтаб, «Биз Совет Иттифоқидаги энг байналмилал киностудиямиз!» дегани ҳеч ёдимдан кўтарилмайди. Ҳа, биз ўз фожиамиздан фахрланадиган одамга ҳам айланиб бораяпмиз...

Маълумки, Степан Разин билан Емельян Пугачёв Россияда подшога қарши исёнлар уюштиришган. Биз, ўзбеклар уларнинг фаолиятини мактабларимизда бафуржа ўрганамиз. Бундан ташқари, жумҳуриятимиздаги қатор шаҳар ҳамда районлардаги кўчаларга уларнинг номлари берилган. Гарчанд бу икковининг бизга зиғирча алоқаси бўлмаса-да. Жумҳуриятимизда Намоз деган жасур инсон ўтган ва у ҳам рус подшосига қарши курашган — ўзбек халқини мустамлакачилик зулмидан халос этиш мақсадида. Афсуски, биз ўз миллий қаҳрамонимиз ҳисобланмиш Намознинг фаолиятини ўрганиш, номини абадийлаштириш у ёқда турсин, уни ўз оёғимиз билан топтаб, «Намоз ўғри»га чиқариб қўйганмиз.

Ҳа, айтгандай, ўтган йили москваликлар Разин кўчасининг номини ўзгартиришди. Биз эса...

Пушкин, Гоголь, Тургенев, Толстой, Чехов, Чернишевский, Жуковский, Лермонтов, Иванов, Федоров, Суворов, Кутузов, Куйбишев, Чаплигин, Чапаев, Чайкина, Будённий, Циалковский, Дзержинский, Орджоникидзе, Кошевой, Корчагин, Островский, Морозов, Шаумян, Хохлов, Плеханов, Фигельский, Фрунзе, Чкалов, Фурманов, Жуков, Конев, Мичурин, Тимирязев, Луначарский, Кренкель, Чумаков, Чайковский, Чигорин, Алёхин, Хмельницкий, Шевченко, Хлебников, Руставели, Репин, Ширшов, Шишкин, Шмидт, Урицкий ва жумҳуриятимизга заррачаям дахли бўлмаган бошқа юзлаб намояндалар, шунингдек, Москва, Ленинград, Томск, Иваново, Барнаул, Красноярск... шаҳарларининг номларини минглаб кўчаларимиз, хиёбонларимиз, истироҳат боғларимиз, майдонларимиз, жамоа хўжаликларимиз, театру кинотеатрларимиз, кутубхоналаримиз, ўқув юртларимиз, меҳмонхоналаримизга ғуж-ғуж бериб ташлаганмиз. Ва бу москвадагиларнинг эмас, балки ўзимизнинг, аниқроғи, сиёсий лаганбардорларимизнинг ташаббуси ила амалга оширилган.

Тошкентда Гоголь, Горький, Пушкин, Калинин, Фрунзе, Куйбишев, Руставели, Дзержинский, Киров, Карл Маркс, Гагарин ва ҳоказоларга ҳайкаллар ўрнатилган, Есенин ва Фучик музейлари очилган, лекин шу шаҳарда туғилиб ўсган ҳамда Ўзбекистоннинг фахри ҳисобланган адиблар, санъаткорлар, давлат арбобларидан кўпига на ҳайкал қўйилган ва на музейлар ташкил этилган. Ҳатто буюк Абдулла Қодирийнинг ҳам. Бу ўз ўзимизни хўрлаш эмасми?

Дарҳақиқат, бизнинг ушбу иллатимиз кенг томир отган. Боксчи Руфат Рисқиевни олайлик. Дунё чемпиони, беш маротаба Совет Иттифоқи совриндори. «Мозандарон йўлбарси» деб норасмий тахаллус берилган бу иқтидорли спортчига Фидель Кастро (ва нафақат у) тасаннолар айтганди. Аммо биз уни эъзозлаш ўрнига не-не кулфатлар солмадик шўрликнинг бошига.

Ёинки Замира Ҳидоятованинг невараси Алишер Султоновни эслайлик. Ван Клиберн соврини учун пианиночиларнинг АҚШда ўтказилган энг нуфузли халқаро кўригида биринчи ўринни эгаллаб (тарихда илк бор!), совет ижрочилиги довруғини бутун дунёга ёйган бу салоҳиятли мусаввирнинг концертлари Америкою Оврупонинг кўплаб шаҳарларида ўтказилди ва шов-шувга сабаб бўлди. Султонов тўғрисида жаҳон рўзномаларида кўплаб мақолалар чоп этилди, у радио ва телевидениедан кенг тарғиб этилди. Лекин жумҳуриятда унинг номини мусиқашунослargina билишади, холос.

Тошкентдаги Қатортол кўчасига «Правда» газетаси номи берилганида беш-олти нафар мард чиқиб, кўчанинг эски номини тиклади. Аммо шаҳар раҳбарияти ҳам бўш келмади: марказдаги Ленин кўчасининг номини ўзгартириб (сабаби у ерда ёнма-ён келган икки кўча шу ном билан аталарди-да), уни «Правда» газетаси» деб қўйди. Ажабо, бу рўзноманинг нима алоқаси бор Тошкентдаги кўчага? Матбуот уйи жойлашган ўша кўчага забардаст журналистларимиз ёки ёзувчиларимиздан бирининг номини берсак, бизни ким қойирди?

Тарих, жуғрофия дарсларимизда жумҳуриятимизга алоқадор маълумотлар кундузи чироқ ёқиб ҳам топилмайди. Рим, Византия, Миср, Россия ва Фарангистонга эса шу қадар кўп жой берилганки... Тўққизинчи синф учун чоп этилган «Ўзбек совет адабиёти» дарслигини бир вароқлаб кўринг-а, унинг нақ қирқ икки бети Максим Горькийнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган.

Биз сиёсий лаганбардорлик бобида чиндан ҳам олдинги сафга чиқиб қолмадикми? Ота-боболаримиздан мерос гўзал исмларимизнинг кўпидан воз кечиб, фарзандларимизга Марлен, Тельман, Эрнст, Каналхон, Коммуна, Энмарк, Мэлс каби ғалати-ғалати, аммо сиёсий жиҳатдан ўта «ишончли» исмлар бериб ташладик.

Биз шундай миллатга айланиб бораяпмизки, ҳатто баъзан марҳумларимизни мозорда тинч ётгани қўймаяпмиз. Қанчадан-қанча қабристонларимиз пахта яккаҳокимлигига хизмат қилишга мўлжалланган сув омборлари остида қолиб кетди. Шароф Рашидовни қабридан ковлаб олдик (мусулмон оламида ҳали ҳеч қачон бундай шаккоклик рўй бермаган). Ахир Москва Брежневнинг хокини бошқа ерга кўчирмади-ку.

Ундан кейин, Рашидовнинг Жиззахдаги бюстини бузиб ташлаб, уни парчалаб юборганимиз шаънимизга доғ бўлиб тушмадими? Грузинлар Сталиннинг Горидаги ҳайкалини буздиришдими? Қозоқлар Кунаевнинг бюстини олиб ташладиларми?

Чиғатойдаги кўплаб қабртошларга марҳумларнинг исми-шарифлари не сабабдан ўзбекча эмас, балки русча ёзилган? Яқинда Комил Ерматовга у яшаган уй деворига ёдгорлик лавҳаси ўрнатилдики, ундаги ёзувлар ҳам рус тилида. Ҳамид Олимжоннинг қабрига (севимли шоиримиз санъат музейи ортидаги хиёбонга дафн этилган) ўрнатилган тошдаги битикларни ўқиганмисиз ҳеч? Шоирнинг сатрлари ғиж-ғиж хато билан қуйидагича кўчирилган: «Мен элимни юрагида яшайман, эрк дегани тилагида яшайман». Ҳамид Олимжон 1944 йилда дафн этилганди, наҳотки шоирга қўйилган ёдгорликдаги шу хатони қирқ етти йил давомида тузатишнинг имкони бўлмади экан?

Яҳудийларда ажойиб анъана мавжуд: улар оёғи тайиниб, иши касодга учраган миллатдошларининг қад ростлашлари учун қўлларидан келган ёрдамни аяшмайди. Биз-чи? Биронтамизнинг омадимиз чопса борми, ҳасад ўтида қовурилиб, унинг кўзига чўп солмоқнинг, пайини қирқмоқнинг йўлларини излай бошлаймиз. Ғийбат қиламиз, устидан ёзамиз. Ва гурс этиб қулаб тушганидан сўнг, «Бу кунингдан баттар бўл!» деб завқланамиз.

Бас, мисоллар етар!

Ўзини ўзи оёқости қилганни ўзгалар ҳурматлармидилар?

1991 йил юқорида аламу изтироб билан қайд этилган иллатларимиздан қутулиш йилига айланиб қолишини ва биз, ўзбекларнинг сув келса бир бутун бўлиб симиришга, тош келса якдил бўлиб кемиришга мудом шай турадиган, тағинда мукаммал ва муқтадир эл-мардумга айланиб қолишимизни илтижо қиламан.

Анвар ЖЎРАБОЕВ.

Қонун ва ижро

МИЛЛИЙ ТИЛ СИЁСАТИ МУАММОЛАРИ

Ўтган йил 21 октябрь ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганига бир йил тўлган тарихий сана бўлди. Қозоғистон, Тожикистон каби жумҳуриятлар тилларига давлат тили мақоми берилганини катта намойиш ва тантаналар билан кутиб олдилар. Биз эса бу тарихий кунни биров билиб, биров билмай, тинчгина ўтказиб юбордик. Дастлаб давлат тили ҳақидаги қонуннинг амалга оширилиши борасида катта ишлар қилинган бўлсада, аммо кейинги вақтларда қонуннинг бажарилиши анча сустлашди. Қонун ўз-ўзидан бажарилмайди, уни амалга ошириш учун ҳамма — раҳбардан тортиб оддий фуқарогача курашиши, ташаббускор ва тадбиркор бўлиши зарур.

Ўзбек тилининг давлат тили мақомига эга бўлиши унга қандайдир қўшимча имтиёзлар бермайди, илм-фанда, ҳаётда, муомалада бўлган ҳуқуқларини тиклайди, холос. «Иштирокиюн» рўзномаси 1918 йилнинг 14 августида (19-сонида) Туркистон Марказий Ижроия Қўмитасининг «Маҳаллий тилни давлат тили сифатида ошиғич равишда давлат идораларида қўллаш тўғрисида»ги қарорини эълон қилган эди. Кейинги мусибатли йиллар туфайли ўзбек тилининг мавқеи тушиб кетди. Давлат тили ҳақидаги қонун рус, тожик, қозоқ ва бошқа тилларнинг моҳиятини пастга урмайди: расмий ҳужжат ҳам, муомала ҳам, иш юритиш қоғозлари ҳам, фильм-сценарийлар ҳам, ўқитиш, илмий ишлар ҳам ўзбек тили билан баробар шу тилларда қўлланиши мумкин. Ҳатто баъзи моддаларнинг амалга оширилишига маълум муддатлар (3, 5, 8 йил) ҳам берилади.

Жумҳуриятимизнинг деярли ҳамма идораларида, ўқув юртларида давлат тилини ўрганиш тўгараклари ва ўзбек тили кафедралари очилди. Аммо, аввало, ташкил қилинган тил ўрганиш тўгараклари ва ўзбек тили кафедраларининг ўқитиш услубида ҳам, иш мазмунида ҳам умумийлик, маълум тартиб бўлмаяпти (Эстонияда миллий тил билишнинг 6 даражаси, Молдавияда 4 даражаси белгилаб чиқилган). Бу ҳол тил ўрганувчиларнинг норозилигига ва тушкуниликка тушишига сабаб бўлди. Шу билан бирга техник воситалар, маъқул қўлланмалар бўлмаслиги ҳам бу соҳадаги ишнинг жадал кетишига ҳалал берди. Ҳозирга келиб бу тўгаракларнинг кўпи тарқалиб кетди ва ўзбек тилини ўрганиш эҳтиёжга эмас, ҳавасга айланиб қолди. Бунга фақат кейинги ойларда содир бўлган баъзи сабаблардан ташқари, бундай тўгарак қатнашувчиларининг ва ўқувчиларнинг билим даражасига қараб бўлинмаслиги, кафедралар учун штатларнинг жуда кам ажратилиши (масалан, Фарғона политехника ва Тошкент тиббиёт институтларида ўзбек тили кафедраларига 3—4 киши ажратилган, холос), ўзбек тилидан зачёт ёки имтиҳонлар белгиланмай, факультатив курс саналиши ҳам сабаб бўлгандир.

Бу жиҳатдан 1928 йил 20 октябрда ЎзССР Марказий Ижроия Комитети ва Халқ Комиссарлари Кенгашининг «ЎзССР идора, муассаса ва ташкилотларида ўзбек тилини мажбурий ўрганиш ҳақида»ги қарори мукаммалроқ эди, унда ўзбек тилини ўрганишга уч йил муддат белгиланиб, қайси ташкилотда қайси тил ўрганилиши муддатлари ҳам кўрсатиб ўтилган эди (ўша қарор 233-модда 2-банд). Қарорнинг 7-бандида 1929 йил 1 октябрдан бошлаб давлат, хўжалик ва жамоат ташкилотларига ўзбек тилини билмайдиганларни (баъзи юқори малакали мутахассислар ва Қизил Армия командирларидан ташқари) ишга қабул қилмаслик, 9-бандида ўзбек тилини ўрганишга берилган муддат тугагач, махсус комиссия тил билиш даражасини текшириб кўриши, 10-бандида ўзбек тилини ўрганмаган ёки маҳаллий тилга менсимасдан қараган ходимларни тил ўрганган ходимлар билан алмаштириш ҳуқуқи идора, муассаса, ташкилот раҳбарларига берилган. Халқ Комиссарлари Кенгашининг 1932 йил 10 мартдаги қарорида (№ 97-СУ 1/10, 45-модда) комиссия қарорига кўра, ўзбек тилини яхши ўзлаштирган ходимлар бир ярим ойлик маоши миқдорида пул билан мукофотланганлар (3 ва 4-бандлар). Ўзбек тилини мажбуран ўрганиш ва пул мукофоти Рус-Осиё банкининг Қўқон шаҳридаги банкида ҳам жорий қилинган эди. Афсуски, ЎзССР Марказий Ижроия Комитети ва Халқ Комиссарлари Кенгашининг 1938 йил 7 март № 5а (1354 СУ № 27) қарорининг 57-моддаси билан бу қарор бекор қилинди. Бу вақтда ВКП(б)нинг «Рус тилини мажбуран ўрганиш ҳақида»ги қарори чиққанди. Н. К. Крупская Сталинни бундай қарорни қабул қилиш миллий норозиликка олиб келади, деб огоҳлантирган эди.

СССР Халқ таълими қўмитасининг раиси Г. А. Ягодин тиббиёт, милиция, савдо ва маиший хизмат соҳасида ишловчилар икки ва ундан ортиқ тилни билишлари шарт эканлигини айтиб, миллий тилни билиш даражасини ўрганиш учун имтиҳон ўтказишни лозим топади. («Правда Востока», 1989 йил. 23 январь).

«Кўпчилик мижозларнинг ёки ўқувчиларнинг тилини билмайдиган врач ва ўқитувчини давлат ишга ололмайди», — деб ёзади СССР Фанлар академияси Тилшунослик институтининг лаборатория бошлиғи профессор В. Ю. Михальченко («Литературная газета», 1989, 19 апрель).

Вазирлик, қўмита ва идораларда, вилоят, шаҳар ва районларда давлат тили ҳақидаги қонун қандай бажарилаётганини ўрганиш шуни кўрсатдики, ҳали расмий ҳужжатларни давлат тилида қўллай боришга ўтилган эмас. Андижон вилояти ижроия қўмитасида 1990 йилнинг 10 ойи ичида 373 та русча фармойиш қабул қилиниб, ундан фақат 12 таси ўзбек тилига таржима қилинган, холос.

Ҳозиргача кўп вилоятларда миллий марказ ва жамиятлар тузилган бўлсада, ҳали ҳукумат уларнинг умумий низомини тасдиқлаб берганича йўқ.

Марказдан турли ҳужжатларнинг асосан рус тилида юборилиши ҳам маҳаллий ташкилотларнинг давлат тилига ўтишини секинлаштираяпти. Ҳукумат тил комиссияси жумҳурият Молия вазирлигига идораларга таржимонлар штатлари ажратиш ва бунга зарур маблағ бериш тўғрисида, Ишлар мудирлигига ташкилотларни ўзбекча машинкалар билан таъминлаш тўғрисида қарор қабул қилган бўлишига қарамай, ҳалигача бу масала ечилмай келади, айрим идора ва корхоналар ўзларича таржимонлар штатини ажратиб, 150 сўмдан 400 сўмгача ойлик белгилаганлар. Шуни ҳам ҳисобга олиш керакки, давлат тили қонунининг бажарилиши ҳамма вилоят ва шаҳарларда, муассаса ва идораларда бир хил йўналишда бўлмасдан, шароит ва имкониятларга қараб иш олиб бориш зарур. Тошкент, Фарғона, Бекобод, Чирчиқ, Ангрен каби шаҳарларда рус тилида гапирувчилар 70—75 фоизни, Навоий, Советобод каби жойларда 90 фоизни ташкил этади. Самарқанд, Бухоро шаҳарларидаги аҳоли кўпроқ тожик тилида сўзлашади. Шунинг учун ҳам Самарқанд шаҳрининг Сиёб райони тожик тилини давлат ва рус тили билан тенглаштириб қўллаш тўғрисида қарор чиқариб, амалда қўллаяпти. Бу тўғрими ё нотўғрими — ўйлаб кўриш керак. Тошкентдаги самолётсозлик, трактор заводлари каби иттифоққа бўйсунадиган корхоналарнинг жамоаси, масалан, асосан рус тилида сўзлашувчи мутахассислардан иборат. Шундай экан, бундай шаҳар, район ва корхоналарда қонуннинг бажарилиши аҳолисининг 75—80 фоизи давлат тилини билувчи Андижон, Наманган, Қашқадарё, Сурхондарё каби вилоятларнинг шаҳар ва районларидан фарқланиши, алоҳида чоралар белгиланиши зарур.

Иттифоқ ва жумҳурият тил қонунлари ўртасидаги баъзи тафовутлар ҳам жумҳурият давлат тили тўғрисидаги қонуннинг амалга оширилишида айрим қийинчиликларни туғдирмоқда. Иттифоқ қонуни бўйича кўча, майдон, аҳоли яшайдиган жой номлари она тили ва рус тилида ёзилиши керак (18-модда). Жумҳурият қонунида кўрсатилишича эса фақат давлат тилида ёзилади (24-модда).

Жумҳуриятларда қабул қилинган давлат тили қонунларини ҳам мукаммал, деб бўлмайди. Эстония Олий Кенгаши ўз қонунига маълум ўзгартишлар киритди. Молдова жумҳурияти Олий Кенгаши ўзининг давлат тили ҳақидаги қонунининг айрим моддаларини қайта кўриб чиқишга қарор қилди. («Известия» газетаси, 1990, 31 декабрь).

ЎзССР давлат тили ҳақидаги қонуида ҳам айрим моддалар борки, улар устида мулоҳаза юритиш, зарур ўринларни тузатиш керак. Масалан, 16-моддада «Араб алифбосига асосланган ўзбек ёзуви» ҳақида гап бориб, унн 1991/92 ўқув йилидан алоҳида фан сифатида ўқитиш зарурлиги кўрсатиб ўтилади. Бир томондан, «қадимий ўзбек ёзуви» эмас, «эски ўзбек» ёки «эски турк ёзуви» деб айтиш тўғри бўлади.

Халқ таълими вазирлиги комиссияси бу хатоликни тузатиб, «Эски ўзбек тили ва ёзуви» деб номлади ҳамда бу фан 1991/92 ўқув йилидан ўрта ва олий мактабларнинг ўқув режасига киритилди.

Давлат қонунининг 4, 7, 8-моддалари 2 йил давомида, 5 ва 24-моддалари уч йил ичида, 16-модда 1991/92 ўқув йилидан, 22-модда 1991 йилдан кучга киради, дейилган. Вилоят, шаҳарлар, районларни текшириш шуни кўрсатдики, ҳалигача бу муддатлар ҳисобга олган ҳолда режалар тузилган эмас, қонуннинг мазкур моддалари босқичма-босқич амалга оширилиши зарурлиги тўғрисида ҳужжат қабул қилинганича йўқ.

«СССР халқлари тили тўғрисида»ги қонунда агар жумҳурият миллий тилни билиш шарт экани ҳақида қонун чиқармаган бўлса, маиший хизмат идораларида муомала рус тилида ҳам бўлиши мумкинлиги (13-модда) кўрсатилган. Жумҳурият мана шу огоҳлантиришга ҳозиржавоблик тарзида ўз муносабатини қонун йўли билан акс эттириши зарур.

Бундан ташқари қонуннинг ҳамма моддаларини ҳам амалга ошириш учун ўзбек ва бошқа тилларни назарий-амалий ишлашнинг умумий йўналишларини аниқлаб, шу соҳада ишлаш, кўплаб синхрон таржима воситаларини тайёрлаб қўйиш, таржимонлар, ўзбекча машинисткалар, стенографисткалар тайёрлашни барча вилоятларда жорий этиш керак. Расмий давлат ҳужжатлари ва бланкалари марказлаштирилган ҳолда — бир жойда, бир шаклда таржима қилиниши зарур. Ҳозир ҳар бир вилоят, шаҳар, вазирлик, қўмита ўз ҳужжатлари шаклларини ўзича таржима қилиб олмоқда.

Давлат тили тўғрисидаги қонуннинг 7-моддасига биноан «меҳнат аҳлининг кўпчилиги ўзбек тилини билмайдиган ташкилотлар»да иш юритиш давлат тилида ва рус тилида олиб борилиши кўрсатилган ҳамда бундай корхона, идора ёки ташкилотларнинг рўйхати ижроқўмлар томонидан тузилиб, ЎзССР Вазирлар маҳкамаси томонидан тасдиқланиши керак. Жойлардан юборилган икки тилли 234 ташкилотнинг рўйхатида жамоадаги ишчи-хизматчиларнинг миллий таркиби, тил билиш даражаси кўрсатилмаган. Шунинг учун ҳам ҳукумат бу рўйхатни бир йилга яқин вақтдан бери тасдиқламай келди.

СССР Олий Кенгаши қарорининг 3-моддасига кўра, иттифоқчи жумҳуриятларга 1991 йилнинг 1 январигача тил билиш шарт бўлган мутахассисликларни аниқлаб, қарор қабул қилиш топширилган (Иттифоқ ҳукуматининг «СССР халқлари тиллари ҳақида»ги қонунни кучга киритиш тўғрисида»ги қарори (3-банд). Бу иш билан бирор ташкилот ҳозирча жиддий шуғулланаётгани йўқ.

Шу мулоҳазалар асосида Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши «Давлат тили ҳақида қонун»га айрим тузатиш ва ўзгартишлар киритиш масаласини кўриши лозим. Бу ҳол давлат тили ҳақидаги қонуннинг ўз вақтида амалга оширилишига ёрдамлашган ҳамда қонун атрофида давом этаётган баъзи ноўрин мулоҳазаларга ҳам чек қўйган бўлар эди.

Ғ. АБДУРАҲМОНОВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси.

ШИРИНГУЛ—ФЕРМЕР

Ютганнинг ўзинганики, чайнаганнинг гумон бўлиб турган ҳодиса ва тасодифларга тўла ҳозирги замонда одамларни бирон нарсага ишонтириш қийин. Худди шунингдек, фермерлик ҳаракатининг афзаллик томонларини кўрсатиш билан ҳам кишилар кўнглида қониқиш ҳосил қилиб бўлмайди. Фақат шу ишга қўл урган одам меҳнати ва тадбиркорлиги юзага чиқиши, иш самарадорлигигина кўпчиликда қизиқиш уйғотиши мумкин. Жиззах вилоятининг Октябрь райони фермерлик кенгашининг раиси Ширингул Алиева ўзи бош бўлиб фермер хўжалигини тузди. Оилавий хўжаликда турмуш ўртоғи Мирза, укаси Асрор, ўғли Исмоил Алиевлар меҳнат қилишади.

Шартномага кўра давлат хўжалигига йилига 100 тонна сут, 30 тонна гўшт топширилади. 1990 йилда шартнома шартлари муваффақиятли бажарилди. Табиийки, буромад ҳам чакки бўлмади. Фермер чорвасини давлат хўжалиги ўз навбатида озуқа билан узлуксиз таъминлаб турибди.

Еркабой БОТИР олган сурат.

Меҳр-мурувват ҳар куни

БОЛАЛАРГА ҒАМХЎРЛИК

Республикада Ўзбекистон комсомоли Марказий Комитетининг ташаббуси билан ўтказилаётган ва ўнлаб давлат, кооператив ҳамда жамоат ташкилотлари қўллаб-қувватлаган «Меҳр-мурувват» хайрия тадбири давом этмоқда. Тадбирнинг биринчи босқичи давомида Фарғона водийсидаги кўпгина болалар уйларига ҳамда етим ва касал болалар интернатларига моддий ёрдам кўрсатилди.

Сезиларли ва самарали ёрдам кўрсатишда тўпланган тажриба комсомол Марказий Комитетининг ёрдамга муҳтожларга ғамхўрлик кўрсатиш доирасини кенгайтиришига имкон берди. 19 февралдан бошлаб яна «Ўзбекистон комсомоли» махсус поездини йўлга чиқариш тўғрисида қарор қабул қилинди. Бу поезд Сирдарё, Жиззах, шунингдек Самарқанд ва Бухоро вилоятларининг районларидан ўтади. Болалар уйларининг ва интернатларнинг тарбияланувчиларига яна инсонпарварлик ёрдами кўрсатилади. Республика ёшлари болалар муассасаларининг ҳар бири учун икки минг сўмлик тақчил ва жуда зарур моллар сотиб олди.

Тадбирга қўшилган Меҳр-мурувват ва саломатлик фонди шу мақсад учун ўттиз минг сўм, В. И. Ленин номидаги Болалар фонди ўн минг сўм, «Ўзбекбирлашув» 10 минг сўм ажратди. Бундан ташқари бошқа бир қанча ташкилотлар ҳам бу ишга ўз ҳиссаларини қўшдилар. Масалан, Соғлиқни сақлаш вазирлиги сафарга тажрибали шифокорлар бригадасини жўнатмоқда. Улар ўзлари билан 17 минг дона бир марта ишлатиладиган доригина олиб кетишаяпти.

Махсус поезд таркибига театр ва цирк жамоалари, рассомлар, бастакорлар, шоирлар ва ёзувчилар, халқ табиблари ҳам қўшилишаяпти.

Хуллас, поездда ишбилармон ва ташаббускор жамоа тўпланмоқда. Лекин поездда ҳали бўш ўринлар бор, бошқа ҳар қандай меҳнат жамоаси ва алоҳида фуқаролар ҳам тадбирда иштирок этишлари мумкин. Касаллар ва етим болалар бизнинг меҳримизга жуда чанқоқ, тажрибадан маълум бўлишича, улар энг жўн совғаларни ҳам орзиқиб кутишмоқда. Шу туфайли биз хайрия тадбирида иштирок этиши мумкин бўлган ва буни истайдиган барча одамларни яқин вақт ичида республика комсомоли Марказий Комитетига қўнғироқ қилиб ёки бориб, ўзининг бу ишда қай тарзда иштирок этмоқчи эканлигини билдиришга даъват қиламиз. Болалар чинакам ва содиқ дўстларини кутишмоқда.

(ЎзТАГ).

ҚУТ-БАРАКА МАНБАИ

Хўжаобод районида фермерлик ҳаракати кенг қулоч ёймоқда. Ҳозир бу ерда турли соҳаларда иш юритаётган йигирмадан ошиқ фермер бор. Улуғбек номли жамоа хўжалигида истиқомат қилувчи Неъматжон Абдуллаев шулардан бири. У бир ярим йил муқаддам жамоа хўжалигидан 8 минг сўм қарз олиб, тўртта сигир харид қилди. Шартномага биноан олти йил давомида гўшт, сут етиштириб хўжаликка топширади. Ўтган бир ярим йил мобайнида сутдан тушган даромаднинг ўзиёқ олинган қарзнинг ярмини қоплади.

Фермернинг ҳисоб-китобига кўра, уч йилда ялпи даромад 60 минг сўмни ташкил этади. Ҳозир унинг хўжалигидаги қорамоллар сони 12 бошга етди.

Турғун АЛИ.

МАЙДА ҲУНАРМАНДЧИЛИК

Дўстлик районидаги «Октябрь 50 йиллиги» давлат хўжалигида оҳак цехи ишга тушди. Ҳар куни 2 тоннага яқин маҳсулот ишлаб чиқарилди. Бир тонна оҳакдан 14 сўм соф фойда олинаяпти. Хўжаликда зиғир етиштирилиб, ундан ёғ олиш ҳам йўлга қўйилган. Мойжувоз очилиб, ҳар куни 20 литр зиғир мойи олинаяпти ва ҳар литри район дўконларида 6 сўмдан сотилаяпти. Мазкур хўжаликда кир совуни, турли михлар, бўёқлар тайёрлаш цехи ҳам ишга тушди.

Ленин номли, Мамажон Даджонов номли, Қосим Раҳимов номли, Саркисов номли хўжаликларда ҳам шунақа цехлар ишлаяпти.

Абдулқосим МАМАРАСУЛ.

ЁНАЁТГАН АЁЛ

Ушбу мақола эҳтимол ёзилмасди. Агар...

Шом ғира-ширасида қишлоқнинг сертупроқ йўлида қирмиздай товланган жонли бир аланга, тирик бир гулхан югуриб бормоқда эди. Кўча бирдан ёришиб кетди. Булутлар орасидан мўралаб чопқиллаётган Оймўма бир зум хира тортиб қолди. Ариқда майин шилдираётган сув симобдек бир нуқтада тўхтади. Боғ-роғлар узра саррин эсиб турган жонбахш эпкин нафасини ичига ютди. Қушлар чуғурлашдан, чирилловуқлар чириллашдан тиндилар. Бутун борлиқ даҳшатли бир сукут ичра тошдек қотди.

Жонли гулхан эса қишлоқ кўчаси бўйлаб югуриб борар, бешафқат, қаттол олов нозик, самбит вужудни бағрига тортгани сари авжланар, ўйнар, гўё ўз куч-қудратидан завқланар ва қаҳ-қаҳ уриб кулар эди. Ёнаётган аёл шиддат билан югуриб борар, унинг ортидан чопаётганлар ҳарчанд уринишмасин, етишолмасди. Жонли олов эса югургани сари янада кучлироқ аланга оларди...

· Дарвоқе, сиз ёнаётган аёлни кўрганмисиз? Ҳай-ҳай, абас гапирдим, саҳв кетдим. Ҳар бир ўзбек фарзанди эсини таниганидан бери бу ҳақда эшитиб, билиб, кўриб, бу фожианинг жабру жафосини тортиб келмоқда. Бинобарин, нечоғлик оғир бўлмасин, буни «миллий фожиамиз» деб аташга жазм этдим. Бу сўз бирикмаси илгари ишлатилганмикин? Менимча, ишлатилган бўлса ҳам ўзаро суҳбатларда қўрқа-писа шивирлаб айтилган. Чунки бизда «миллий бойлик», «миллий ифтихор», «миллий даромад» сингари аслида пуч, таги бўш, шартли тушунчалар жуда русм бўлган эди. Фожиа ҳақида гапириш у ёқда турсин, ўйлаш шаккоклик саналарди. Ахир «Октябрь инқилобидан саодат топган, зулм ва ҳақсизликнинг уйини куйдирган ва социалистик далаларда озод меҳнат гаштини сураётган халқнинг» фожиаси бўлиши мумкинмиди? Алҳазар!

Қолаверса, «жузъий» бир иллат саналган бу ҳодисани байроқ қилиш, миллий фожиа даражасига кўтаришга кимнинг, қандай нобакорнинг ҳаққи бор! Ахир машойихлар демишлар: «Бош ёрилса дўппи остида», «Оғзинг тўла қон бўлса ҳам рақиб олдида тупурма». Оре рост.

Аммо не иложки, бошлар ёрилиб илма-тешик бўлди, оғизлар эмас, юраклару бутун вужуд қонга тўлди. Сабр косаси лимо-лим. Пичоқ суякка қадалди. Виждон ўртанди, номус тўлғанди. Ниҳоят, бўғиздан аламли бир ҳайқириқ отилиб чиқди: **АЁЛ ЁНМОҚДА!**

Ошкоралик шарофати ила матбуот бир қадар эркин нафас ола бошлагач, қаттиқ таъқиқда бўлган ушбу даҳшатли мавзу ҳам рўзномалар саҳифасига чиқди. Иттифоқ матбуотидан бошлаб, деворий рўзномаларгача бақириб-чақириб сўзлай бошладилар: **АЁЛ ЁНМОҚДА!**

Судлов очерклари, фожиий лавҳалар, ижтимоий таҳлилу тадқиқотлар... «Шунга эришайликки, биропта ҳам фожиали ҳодиса эътибордан четда қолмасин, сабаблари атрофлича ўрганилсин, пухта текширилсин, айбдорлар шафқатсиз жазолансин!» Балли! Муаммони зудлик билан ҳал этишга киришилди. Энди ҳаммаси жойида бўлади, деган фикрга келдик. Зеро, кўпчилик бош қўшган ишнинг хайру баракасига шубҳа қилмоқ мумкинми?

Бинобарин, ушбу мақола ёзилмасди. Агар...

Иш биз ўйлаганчалик осон эмас экан. Хотин-қизларнинг ўзига ўт қўйиш ҳолларига қарши аёвсиз кураш бошлангандан кейин бундай нохуш ҳоллар... яна ҳам кўпайиб кетди. Самарқанд вилоятида 1988—1990 йиллар мобайнида ўзига ўт қўйиш 47 тадан 60 тага кўпайган. Биргина Паст Дарғомда 1988 йилда 3 та, 1989 йилда битта ана шундай ҳодиса юз берган бўлса, 1990 йилнинг 11 ойида 12 та воқеа қайд қилинган. Вилоятнинг бирор-бир районн йўқки, бу нохуш ҳодиса учрамасин.

Во ҳайрато! Бу не синоатким, саводхонликда, маънавияту маданиятда пешқадам капиталистик давлатларни «ортда қолдириб» кетган «етук социалистик жамиятда» нимага қарши курашсак, ўша кўпаяди, нени таъқиқласак, зўраяди! Сабаби не бунинг?

«Сабабни оқибатдан излама, воқеанинг илдизига боқ», — деган экан бир файласуф.

«Хотин-қизлар ўртасида шу даражада иш олиб борилаётган бўлса-да, улар орасида ўзига ўзи ўт қўйиш ҳамон учрамоқда, — деди вилоят хотин-қизлар кенгаши раисаси Марьям Шодиева вилоят партия қўмитаси мафкура ҳайъати мажлисида берган ахборотида. — Шу йилнинг 11 ойида (1990 йил) 60 хотин-қиз ўзига ўзи ўт қўйди. Бунга сабаб — иқтисодий ночорлик, оиладаги оғир маънавий-психологик муҳит, қизларни мажбуран турмушга чиқариш, қайнона-келин ўртасидаги жанжаллар, тўйларни серхаражат ўтказиш ва бошқалардир». Шунингдек, оила қураётган ёшларнинг ҳали турмушга тайёр эмасликлари, мактаблар, билим юртларида оилавий ахлоқ дарсларининг етарли ўтилмаслигида экан.

Ҳақ гап. Ҳаммаси тўғри. Энди вилоят прокуратурасининг 1990 йилда ўзига ўзи ўт қўйиш ҳоллари юзасидан таҳлилномасига назар ташлаймиз. 60 ҳолдан 32 тасида «сабабсиз» ёки «номаълум сабабга кўра» дейилади. Буниси ҳам тўғри. Марҳумалар гувоҳлик бера олмайдилар. Марҳумалар сукут сақлашади.

Прокуратура «аниқлаган» ҳолларнинг аксариятида марҳумалар ё эри, ё қайнонаси, ёки ота-онаси билан жанжаллашгани сабаб қилиб кўрсатилади. Майли, бу жанжаллар билвосита турмуш қийинчиликларидан келиб чиқади, деб ҳисоблайлик. Аммо...

Паст Дарғом районида 1990 йилда ўзини куйдирган 12 аёлнинг 9 нафари мактаб ўқувчилари эканлиги кишини оғир ўйларга толдиради. Дафъатан қараганда бу қизалоқлар ҳали тирикчилик қийинчиликларини, оилавий турмуш иложсизликларини тотиб улгурган эмас-ку! Бунисига нима деймиз?

Уларнинг ота-онаси, ўқитувчиси, синфдошлари билан жанжаллашганликлари сабаб қилиб кўрсатилади. Бу жанжаллар мавзуи кўп ҳолларда орият, номус, шаън, обрў ҳақида бўлиши сир эмас. Арзимаган гап, ғийбат, уйдирма кўнгил шишасини синдиради. «Синса кўнгил шишаси тадбир била бўлмас бутун, устухон эрмаски они рост қилса мўмиё».

Шу ўринда мен юқоридаги расмий, мафкуравий ва ҳуқуқий сабабларни инкор этмаган ҳолда ғоят муҳим яна бир маънавий сабабни — ОРИЯТни катта ҳарфлар билан ёзишни истардим.

Бу билан мен ўзбек ёки мусулмон аёллари бошқа халқлар аёлларига нисбатан ориятлироқ деган фикрни олға сурмоқчи эмасман. Гарчанд миллий ҳис-туйғу, тарихимиз, дину эътиқодимиз ва ҳоказолар шундай дейишимга тўла имкон беради. Бироқ у ҳолда масалага тор ва бир ёқлама ёндашган бўлур эдим.

Гап шундаки, Орият бизда (мен бунда жумлаи Ўрта Осиё, Қозоғистон ва мамлакатдаги бошқа мусулмон миллатларни назарда тутаяпман) инсон обрў-иззатининг муҳим бир бўлаги, белгиси эмас, ҳамма бўлак ва белгиларни ўз ичига олувчи яхлит тушунчага, таъбир жоиз бўлса, Имон-Эътиқод даражасига кўтарилгандир.

— Хўп, майли, сизнингча бўлсин, — дейди шифокор дўстим, — аммо нега сув, сиртмоқ, оғу эмасу айнан Олов? Ахир бу дунёдаги энг оғир, энг азобли ўлим-ку? Ундан ташқари ўзига ўт қўйган айрим аёллар тасодиф ёки шифокорлар саъй-ҳаракатлари билан тирик қолишади ва умр бўйи азоб чекиб-ўтадилар.

— Ўзига иккинчи бор ўт қўйган аёлни кўрган эмасман, — дейди руҳиятшунос. — Бу вос-восга ўхшаган бир касаллик бўлса керак. Давоси олов, деб ўйлашади. Тирик қолса — бахти, буткул соғайиб кетади. Аммо тирик қолиш... Айтганча жаҳон руҳ шифокорлиги тажрибасида пиромания, яъни «оловпарастлик» деган дард ҳам борки, унда бемор кўпинча кемалар, тайёраларга, иморатларга ўт қўйиш васвасасига учрайди. Бизда бошқачароқ...

— Бунинг сабабларини эҳтимол аждодларимизнинг исломдан олдин оташпараст бўлганликлари билан боғлаш мумкиндир, — дейди фиқҳшунос олим.

Алқисса, шифокорлар: «Дардни даволаш учун сабабини топиш керак», дейишади. Иллат сабабини деярли ипидан игнасигача билар эканмиз. Демак, муолажани аллақачонлар бошлаб, касалликнинг илдизига болта уришимиз зарур эмасмиди?

Оҳ, қанийди шундай бўлса! Қанийди ушбу ва шу мавзудаги бошқа кўплаб мақолалар ёзилмаса, юзлаб етимлар, фарзанд доғида куйган ота-оналар, ёридан айрилиб бўзлаган эрлар жароҳатига туз сепилмаса эди. Умуман мен ушбу мақолада муайян фожиа ҳақида аниқ маълумотлар бермасликка, манзиллар, номларни кўрсатмасликка аҳд этган эдим. Бироқ прокуратура таҳлилномасидаги исмларни ўқиб кўзимда ёш халқаланди. Уларнинг ҳар бирида қанча орзу, қанча умид, нафосатга ошуфталик, гўзалликка мафтунлик мужассам эди: Азиза, Дилором, Шаҳло, Шоира, Гулшан, Наргиза, Насиба...

Эсиз, эсиз-а! Азиза азиз бўла олмади, Дилором дилларга ором эмас, азоб солиб кетди, Шаҳлонинг шаҳло кўзлари тупроққа кўмилди, Шоира соҳир шоира бўлиб Гулшанда Наргизлардан чамбарак тақолмади, Насибанинг насибаси қирқилди. Э воҳ!

Бу ҳақда ёзиш оғир. Очилмай сўлган гуллар ҳақида, палапонини бўзлатиб кетган булбуллар ҳақида сўзлаш қийин, аламли.

Дарвоқе, юқорида ўнлаб сабабларни санадим-у вилоят партия қўмитасидаги ҳалиги мажлис иштирокчиларидан бири дангал ва комил ишонч билан кашф этган янги бир сабабни айтолмадим. «Айтсам ўлдирарлар, айтмасам ўлам», деган экан бир ғариб бахши. Энди айтмай иложим йўқ.

— Ўзига ўт қўйиш ҳолларининг кейинги пайтларда матбуотда кенг ёритилиши ана шу нохуш ҳодисанинг кескин кўпайиб кетишига сабаб бўлди, — деди район партия қўмиталаридан бирининг котиби. Ё раббий, деб ёқа ушладик, астағфурулло, дедик. Шўрлик матбуотни, бечора мухбирларни қанақа гуноҳу жиноятларда айбламаган дейсиз! Аммо бунақасини биринчи эшитишимиз. Ҳайҳот! Кейин ўйга толдик, дилга ғусса тушди.

Қанийди матбуотда ёзмаслик йўли билан бу фожиани тугатиш мумкин бўлса. Бир мунис аёлнинг, бир мушфиқ онанинг ҳаётини сақлаб қолиш учун қаламимни синдириб ташлашга мингдан-минг рози эдим. Илло, машойихлар демишларки, осмонда қуёш бўлиб мангу порлагандан, бир ғарибнинг кулбасини ёритиб шамдек адо бўлган афзалдур.

Майли, ҳозир хафагарчилигу ўпка-гинанинг ўрни эмас. Айни пайтда ҳақли бир савол туғилади: хўш, қайта қуриш, демократия, ошкоралик деган гаплар чиқмасдан олдин аҳвол чиндан ҳам яхши эдими?

1970—1980 йиллар давомида Самарқанд вилоят партия қўмитаси бюроси мажлисларида бу масала атиги бир марта — 1976 йил январида муҳокама этилган. Бунга сабаб декабрь ойида Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси «Самарқанд вилояти партия ташкилотларининг хотин-қизлар меҳнат ва ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш соҳасидаги иши тўғрисида» қарор қабул қилган. Бу борада етарли иш олиб борилмаётгани, оқибатда аёллар ўртасида ўз жонига қасд қилиш ҳоллари учраётганлиги таъкидлаб ўтилади. Вилоят партия қўмитаси бюроси мажлисида, кейинроқ ўтказилган фаоллар йиғилишида ҳам бу ҳақда гапирилиб, нуқсонларни тузатиш юзасидан қарорлар қабул қилинган. Прокуратура ҳисоботларида ўша 1976 йилда вилоятда 53 та ана шундай фожиа қайд этилган. Шундан кейинги йилларда мутаносиб равишда 44, 39, 44, 29, 32, 19, 23... Энди 1986 йилда 40, 1987 йилда 57, 1988 йилда 47, 1989 йилда 52 ва ниҳоят 1990 йилда 63 та.

Бу рақамларнинг ҳар бирида қанчалар оғриқ, қанчалар алам, қанча кўз ёшлари борлигини ўйлаб, уларни сарҳисоб қилишга, фоизларга айлантириб, чоғиштиришга азми етмайди кишининг. Бироқ зарур, ҳамонки, кимнингдир онаси, кимнингдир қизи, кимнингдир синглиси, кимнингдир ёри ёнаётган экан, нечоғлиқ аччиқ бўлмасин, ҳақиқатни бутун борлигича, аниқ-равшан билишимиз, бу оғир дардни даволаш чораларини излашимиз лозим, деб ўйлайман.

— Қирқ беш йилдан буён шунақа йиғилишларда қатнашаман: бир хил гап, бир хил маърузалар, бир хил қарорлар, — деди вилоят қариялар кенгаши раиси С. Ш. Солиҳбоев. — Бироқ аҳвол яхшиланиш ўрнига ёмонлашиб кетаяпти. Демак, масалага ёндашувни, иш услубини ўзгартирмас эканмиз, ижобий ўзгаришга эришиш мумкин эмас.

Сўнгра отахон қадим замонларда Юнонистонда русм бўлган бир одат ҳақида гапирди. Унга кўра ўз жонига қасд қилган одамнинг жасади яланғоч ҳолда марказий майдондаги минорага осиб қўйилар экан. Токи, ҳеч бир кимса минбаъд бундай ишга қўл урмасин.

— Қолаверса, мусулмон динида ҳам ўз жонига қасд қилган мўминга жаноза буюрилмаган, — деди у киши. — Биз эса марҳумларни ҳамиша ҳақ санаймиз, қанча-қанча одамларни жазолаймиз. Шу тўғримикан? Буни ҳам ўйлаб кўриш зарур.

Қатор йиллардан бери партия ва совет идораларида хотин-қизлар масаласи билан шуғулланиб келаётган опахонимиз ва бир неча қария онахонлар фикри бундан бошқачароқ:

— Илгарилари бирон қишлоқда шундай фожиа юз берса, нафақат хўжалик, ҳатто район раҳбарлари қаттиқ жазоланар эдилар. Ҳозир бўлса, битта-иккита айбсиз айбдорни топиб жазолашади, тамом-вассалом. Ҳамма иллат шунда. Бирон хўжаликда, районда шундай ҳолат кўпайиб кетибдими, демак, бунга фавқулодда ҳол, деб қараш лозим, бутун раҳбариятни ишдан олиб ташлаш керак. Токи, янги келган раҳбарлар фақат план-мажбуриятни ўйлашмасин, ҳар бир оила, ҳар бир хонадондаги муҳитдан, муаммодан хабардор бўлишсин. Ахир бизнинг жамиятда ИНСОН биринчи ўринда туради, деб қуруқ сафсата сотмасдан, амалий иш қилиш керак.

Қаттиқ гап, қаттиқ талаб. Аммо турфа фикрлилик шиоримиз экан, буни ҳам ўйлаб кўриш шарт.

Дарҳақиқат, ўйлаб кўриш лозим. Ўтмишдаги шафқатсиз урф-одатлар бугунги кунга тўғри келмаслиги аниқ. Лекин ўз жонига қасд қилиш қаҳрамонлик эмас, балки мусулмончиликка зид, шаккоклик, қолаверса, инсонийлик нуқтаи назаридан гуноҳи азим эканлигини очиқ-ошкора айтишимиз лозим, деб ўйлайман.

Эътироз билдиришга шошилманг, мен жабрга жафо билан жавоб бериш тарафдори эмасман. Ўз жонига қасд қилган мунис марҳумани лаънатлашга ҳеч кимнинг тили бормаслигини биламан. Бироқ ёнаётган аёллар йил сайин кўпайиб бораётганлигига жим қараб ҳам туролмайман. Бу жонли гулханлар қачондир пўпанак босган тасаввуримизни, мутеликка мослашган заковатимизни ёритишини, бизни ушбу миллий фожиага сўнгги нуқта қўйишга отлантиришини истайман.

Энди ҳикоямизнинг аввалига қайтамиз.

...Жонли аланга шиддат билан югуриб борар, унинг ортидан чопганлар ҳарчанд уринишмасин, етишолмасди. Ногоҳ ёш боланинг бутун қишлоқни, наинки қишлоқ, бутун оламни тутган овози янгради:

— Онажо-о-о-о-о-н-н!

Наздимда мўъжиза юз берди. Ёнаётган аёл жигаргўшасининг овозини эшитиб таққа тўхтади. Бехосдан синган терак мисоли қарсиллаб қулади. Унинг эгни-боши буткул куйиб адо бўлган, лахча чўғга айланган вужуди алвондек товланиб турарди.

Чопиб келганлардан бири дарҳол тўнини ечиб аёлнинг устига ёпди. Кимдир дўхтир чақиргани чопиб кетди. Атрофга бирдан сукут ва қоронғулик чўкди. Фақат аҳён-аҳёнда боланинг «онажон, онажон» деган қўрқув аралаш инграниб ёлворгани эшитилар, кимдир унга «Қўрқма, онанг тирик» дея шивирлаб таскин берар эди...

Прокуратура таҳлилномасига кўра, ўзига ўт қўйиш юзасидан барча ҳолларда жиноий иш қўзғатилган. Айримлари асоссиз бўлгани учун тўхтатилган. Ҳаммаси қонуний, эътироз йўқ.

Партия қўмиталари эса, юқорида айтганимиздек, билвосита гуноҳкорларни нуқул пастроқдан, четроқдан излаш, хайфсанлар бериш, ишдан бўшатишлар билан овора. Чунки «не бўлса бўлсин, бизга гап тегмасин». Юқорида 1970 — 1980 йиллар давомида вилоят партия қўмитаси бюроси бу масалани атиги бир марта муҳокама қилганлигини айтгандик. Сўнгги уч йил ичида эса у ҳар йили кўриб чиқилмоқда, қарорлар қабул қилинаётир, хотин-қизлар кенгашлари қўшма қабуллару учрашувлар ўтказишмоқда, уйма-уй юришибди. Аммо...

Бир нарсага эътибор берганмисиз? Бизда «хотин-қизлар масаласи» уларнинг ўзларига топшириб қўйилган. Нақадар катта ишонч, мулозамат, ғамхўрлик! Аммо бу ғамхўрлик замиридаги мазах, ҳақорат, нописандликни ҳис этганмисиз? Русларда «Сувга чўкаётганларни қутқариш — чўкаётганларнинг ўз вазифаси» деган кинояли бир ибора бор. Бу ўшанга тўғри келмасмикан?

Яна бир масхараомуз одат шуки, партия қўмиталарининг «оқилона» тартибига кўра жамиятни бошқарувда айнан хотин-қизлар ишлашлари лозим бўлган вазифалар, лавозимлар олдиндан белгилаб қўйилади. Айтайлик, жамоа хўжалигининг маданий ишлар бўйича ўринбосаридан бошлаб, район, вилоят партия қўмиталарининг мафкура бўйича котиблари, ижроқўмлар раисларининг маданият соҳасига жавобгар ўринбосарлари ва ҳоказо. Демак, хотин-қизлар муаммолари билан бевосита уларнинг ўзлари шуғулланишга мажбур. Бирон кори ҳол бўлса, яна уларнинг ўзлари айбдор: етарли иш олиб боришмаган, тарбияни бушаштиришган ва ҳоказо...

Мен аёлларимизнинг ақл-заковати, куч-ғайратини камситиш фикридан батамом йироқман. Майли, истаган аёл ишласин, меҳнат жабҳасида қаҳрамонлик кўрсатсин. Айни пайтда мен аёлларни оғир қўл меҳнатига жалб этишни тақиқловчи (шунинг ўзи етарди, зеро жумҳурият аёлларининг 70 — 80 фоизи пахтада ишлайди) қонунлар қабул қилиш ҳақида хаёллар сураман. Ажабмаски, замонлар келиб аёлларимиз оила тутиш, рўзғор юритиш, фарзанд тарбияси билан машғул бўлишао ва бунинг учун ҳақ олишар...

Бунга ҳозирданоқ киришиш мумкин. Масалан, ҳар бир аёл туғиб вояга етказган ҳар бир фарзанди учун ҳозиргидек арзимаган миқдорда садақа эмас, аниқ белгиланган, рўзғорига бемалол етадиган маош олиши шарт. Буни съездларда, курултойларда айтишнинг ўзи кифоя қилмайди. Бу ҳақда мукаммал қонунлар қабул қилиш лозим.

Бир сўз билан айтганда, Шарқ аёлининг, ўзбек аёлининг ижтимоий муҳофазаси ҳақида, уни «меҳнатга жалб этиш» эмас, меҳнатдан Озод қилиш тўғрисида бош қотирадиган пайт етди. Ана шундай қилган тақдирдагина аёлларимиз соғлом ва соҳибжамол, фарзандлар етук ва баркамол бўлишади.

Бу гаплар билан янги Амриқо очмаётганимни, шу ҳақда кўпчилик бош қотираётганини биламан. Жумҳуриятимизда бу борада илк қадамлар ташланмоқда. Иншоолло, улар ҳадемай ўз самарасини бергай...

Бинобарин, умуман ушбу мақолани ёзмаса ҳам бўларди. Бироқ...

Мақола аввалида ҳикоя қилинган воқеа қаҳрамони (маълум сабабга кўра исмини айтмадик) тирик. Мана, бир неча йилки у ногирон. Азоб-уқубатда ҳаёт кечирмоқда. Бир пайтлардаги гўзаллигидан асар ҳам қолмаган. Аммо кўзлари... Кўзларида ҳаётга, (мана шу машаққатли ва заҳматли ҳаётга) енгиб бўлмас муҳаббат ёниб турибди. Мен ундан «Нега бундай қилган эдингиз?» деб сўрай олмадим. Ўзи ҳам аввалига гапирмади. Нуқул фарзандларининг ўқиши, шўхликлари, турмуш ўртоғининг меҳрибонлиги ва садоқатидан сўзлади. Суҳбатимиз сўнгида қўлимга бир мактуб берди:

— Агар иложи бўлса шуни рўзномангизда босиб чиқарсангиз.

Мактуб қисқагина экан. Мазмуни қуйидагича: «Мен бир пайтлар ёшлик, тажрибасизлик қилиб шу ножўя ишга қўл урган эдим. Тасодиф бўлиб тирик қолдим. Шифокорларга минг раҳмат. Ногирон бўлсам ҳам яшаяпман. Фарзандларим камолини кўриш менга қанчалар завқли. Бу ҳаёт қанчалик ширин. То тирик эканса, ҳар қандай қийинчиликни енгиш, ҳар қандай ҳақорат ва хўрликнинг муносиб жавобини бериш мумкин. Сингилларга, қизларжонларга истагим шуки, зинҳор-зинҳор бу машъум қадам ҳақида ўйламанг. Номингизни булғаманг, ота-онангизни, қорачўз фарзандларингизни бир умр иснодга, қийноғу азобга қолдирманг...»

Мактубнинг давомини унинг чақноқ нигоҳидан ўқидим: дарҳақиқат, бу ҳаёт қанчалар азобли, машаққатли бўлмасин, шунчалар тотли, шунчалар чиройли. Атрофда меҳрибон ва шафиқ одамлар қанчалик кўп. Улар сўнгги бурда нонини сиз билан баҳам кўришга, дардингизга малҳам бўлишга, энг оғир дақиқаларда қўлтиғингиздан олиб суяшга, сидқидил, самимий маслаҳат, ўксиган кўнглингизга таскин беришга тайёр. Уларга таянсангиз, яхшиларга ёндашсангиз, сабрни садоқат, қаноатни зийнат деб билсангиз, тириклик лаззатини, умр ҳаловатини чинакам ҳис этасиз.

Шунда олов орзу-умидларимизни, истиқболу иқболимизни эмас, ҳасаду туҳмат, қабоҳату ғийбат, кину адоват, фисқу фужур, фаҳшу зино сингари иллатларни ёндиргай. Ана шунда олов сизга қотол эмас, умрбод дўст бўлажак: гулдек нафис вужудингизни, ипакдек майин сочларингизни жизғанак қилиб куйдирмас, балки қалбингиздан жой олиб, уни мудом иситгай, кўзларингизда мурувват, муҳаббат, иффат, садоқат нурини асло сўндирмагай...

Мен яна унинг нигоҳида курашчанликка даъват, озодлик сари интилиш, турмуш қийинчиликларини енгиб ташлашга иштиёқ, зулму ҳақсизликка қарши исён ва ҳоказоларни кўрдим, деб ёзмоқчи эдим. Аммо... келинг, бу ёғи бизга тан бўлсин. Ота-боболар руҳини ёдга олиб, мардона қўзғалайлик. Миллатнинг ор-номуси, шаъни, истиқболи бўлган АЁЛ ҳимоясига отланайлик.

Миллий ўзлигини англашга азму қарор берган халқ маънавий қадриятларини ҳимоя қила олиши керак.

Ҳабиб ТЕМИР,
«Халқ сўзи» мухбири.

Сочи—олимпиадага талабгор

Маълумки, 1998 йилги қишки олимпиада ўйинларини ўтказиш учун Италиянинг Аоста, Испаниянинг Хака, Швециянинг Аскерсунд, АҚШнинг Солт-Лейк-сити ва Совет Иттифоқининг Сочи шаҳарлари талабгор бўлиб турншибди.

Бундан уч йил муқаддам тоғ чанғичилари СССР Спорт давлат комитетига Сочи номзодини қўйишни таклиф этган эдилар. 1988 йилнинг август ойида мамлакат Миллий олимпиада комитети бу ташаббусни қўллаб-қувватлаганди.

Халқаро олимпиада комитетининг Японияда бўлиб ўтган 96-сессияси 1990 йил ёзги олимпиада ўйинларининг қаерда ўтишини муҳокама қилди. Бу масала АҚШнинг Атланта шаҳри учун ижобий ҳал бўлгандан кейин, сессия қатнашчилари фикрича, Сочининг имкониятлари янада ўсди. Ана шу йиғинида Сочи шаҳар ижроия комитети раиси С. Дерендяевнинг маърузасидан сўнг ХОК президенти Х. Самаранч бу ерга бир неча марта ташриф буюрди.

РСФСР Олий Кенгашининг раиси Б. Ельцин ҳам Сочининг номзодини қўллаб-қувватлаб ХОК президентига мактуб юборди. Аммо олимпиада шаҳарликларини иккига — ғоя тарафдорлари ва мухолифларига бўлиб юборди. Фикрлар ҳар хил. Баъзилар олимпиада зарар келтиради дейишса, бошқалар даромад кўрилади, деб ҳисоблашмоқда. Тажриба эса бундай ўйинлар ўтказиш фойдали эканлигини кўрсатмоқда.

1998 йилги қишки олимпиада қайси шаҳарда бўлиши ҳозирча номаълум. Шунга қарамай мутахассислар спорт турлари бўйича мусобақалар ўтказиладиган жойларни танлаб қўйдилар, қаерда нима қурилажаги белгиланмоқда.

СУРАТДА: Сочидаги марказий ўйингоҳ.

А. ЖИГАЙЛОВ олган сурат.

(ТАСС)

* * *

Ирландиялик Стефан Рош — велосипед бўйича собиқ жаҳон чемпиони. Эндиликда у етти яшар ўғли Николасга устозлик қилмоқда. Ким билади дейсиз: вақти келиб кичик Рош ҳам дунёга машҳур бўлиб кетар.

СУРАТДА: ота-бола Рошлар Бруя Лабюисснер велодромида.

АФП—ТАСС орқали олинган сурат.

САМАРҚАНД. Ўзбекистон тарих, маданият ва санъат давлат музейида Корея Халқ Демократик Республикаси халқ амалий санъати буюмлари савдо кўргазмаси очилди. Бу Самарқанд ва Корея ўртасидаги халқаро алоқаларнинг дебочасидир. Кўргазмага 120 минг турли-туман буюмлар қўйилган.

СУРАТДА: Корея усталари ясаган буюмлар кўргазмасидан бир кўриниш.

Р. ҒАФУРОВ (ЎзТАГ) суратга олган.

1991 Алишер Навоий йили

ЁДААБ ОЛИНГ

БИР АЙБҒА ГАРЧИ ХАЛҚ ҚИЛҒАЙ МАНСУБ,
ФАҚР АҲЛИДИН ИЗТИРОБ ЭМАСТУР МАҲСУБ,
СИДҚ ЭРСА ХУД ЭТМАК КЕРАК УЗ ФЕЪЛИНИ ХУБ,
КИЗБ ЭРСА МАЛОМАТ ДОҒИ БОРДИР МАТЛУБ.

ИЖОДИЙ ҲАМКОРЛИК

Каттақўрғон район «Зарафшон» рўзномаси ижодий ходимлари Тожикистоннинг Пролетар райони «Пролатар тонги» рўзномаси билан қўшма сон чиқаришди. Барча мақолаю хабарлар ўзбек ва тожик халқларининг мангу дўстлиги, ҳозирги ҳаётларига бағишланган. Саҳифаларни варақлар экансиз, бу икки қон-қардош халқлар бирбдарлигию қуда-андалиги минг йилларга татигулик эканлигини сезасиз.

А. ЖАЛИЛ.

«ҚАРИЯЛАР УЙИ»НИНГ БАНДИЛАРИ

Умр шомида инсон дучор бўладиган мусибатлардан энг оғири истиқбол умидининг йўқолишидир, деб ўқиган эдим қайсидир китобда. Бизнинг қаҳрамонларимиз ҳам ана шундай қисматга дучор кишилар десам, муболаға бўлмас. Тирик мавжудот аввало дунёга келади, сўнг ўсиб-улғайиб, вақти етганда ёруғ дунё билан видолашади. Унгача қанчадан-қанча хуш ва нохуш воқеаларни бошидан кечиради. Шу орада қилган яхшиликларининг роҳатини кўриб, хатоларининг жабрини тортади. Бу тириклик қонунидир.

Шу ўй-хаёллар ичра оғайним билан «Қариялар уйи»га кириб бордик. Директор ўринбосари Ғани Шукурович бизни хонасига таклиф этди. Таомилга кўра кексалар қароргоҳининг муаммолари ҳақида сўраб-суриштирдик.

— Биноларимиз ғариб, иситиш ускуналари эскирган. Мана кўриб турганингиздек, ҳозир таъмирлаш ишлари кетаяпти. Бир ҳафтадан буён хоналар совуқ, чунки шаҳар иситиш тармоғидаги босим кам, ўзимизнинг эса иситгич қозонимиз йўқ. Бизга Ўзбекистон Ижтимоий таъминот вазирлиги доимо ғамхўрлик қилиб келмоқда. Айниқса «Қариялар уйи»ни оталиққа олган «Совпластитал» бирлашмасидан хурсандмиз. Улар янги йилда кўнгли шикаста отахону онахонларга 70 минг сўмлик совға-салом олиб келишди. Барча таъмирлаш ишлари харажатини ҳам ўз зиммаларига олишган. Умуман «Қариялар уйи»да 250 киши истиқомат қилса, шулардан фақат тўққиз нафари ўзбек, — дейди Ғани ака.

«Шулардан тўққиз нафари ўзбек!» — Бўғзимга бир нарса тиқилгандек, бошим узра осмон қорайиб, оёқларим ерда омонатдек туюлди... «Ёраб, бу не кўргулик?!» — Бобир Мирзонинг ўткир нигоҳлари тарих қаърини ёриб чиқиб, савол бераётгандай, вужудимни титроқ босди. Неча кунки, мен ойдан, юлдузлардан сўрайман, кетаётган ва қайтаётган қушлардан, отамнинг тушларимда айланиб юрган руҳидан сўрайман: «Ёраб, бу не кўргулик?!» Қалб уммонидан акс садо қайтади «Ё-р-а-а-б-б!..»

Биз бир неча кексалар билан учрашиб, суҳбатда бўлдик. Қарияларнинг дил ҳасратларини тошдек қотиб тингламоқ оғир. Уларнинг ёдномалари мунгли куй янглиғ муз юракни ҳам селдек оқизади, атрофга теранроқ боқишга мажбур этади. Аввалари ойнаи жаҳонда кўрганим ва онда-сонда рўзномаларда ўқиганим—бу хокисорлар бугун ўз қаршимда... Ўша пайтлари бундай кексаларни кўрганда қандай далда беришни ўйлаб, ҳатто ёдлаб қўйган эдим. Афсуски, ҳозир тилим ҳам, дилим ҳам карахт.

Дунё, сенинг бозоринг билан нима ишим бор! Фақат меҳр-оқибатни пулга чақмасанг, адои тамом бўлган сўмга сотмасанг бўлгани. Мен шу ёшга кириб, шунча тарих китобларини варақлаб, ҳеч қайсида «Қариялар уйи» деган сўзни учратмаган эдим. Ота-боболаримизга ёт бўлган бундай шафқатсизлик, беоқибатликни қандай шайтон дилимизга солди?! Бунга ким жавоб беради? Сен нега жимсан, фариштали юртим!

— Жуманиёзов Матчонман, асли Хазорасп районидан бўламан. Ёшим 63 да. Юрак сиқиш ва қанд касалим бор...

— Кечирасиз, оилангиз йўқми?

— 1978 йили уйимизга ўт тушганда хотиним, ўғлим, бир қизим ёниб кетишган. Турмушга чиққан қизим ва амакиларим бор.

— Қизингиз уйида олиб қолмадими?

— Олиб қолмоқчи бўлди, лекин касалманд одам бўлсам, нима қиламан уларга халақит бериб, «Ўз уйинг— ўлан тўшагинг», — дегандай, уйинг бўлмаса қийин экан.

— Жамоа хўжалигида йигирма йил агроном бўлиб ишлаганман деяпсиз, улар уйсиз, жойсиз қолиб юрганингизда ёрдам беришмадими?

— Йўқ.

— Агар жамоа хўжалиги уй қуришингизга кўмаклашса, қишлоққа қайтасизми?

— Қанийди мадад беришса!

— Бу ерда-чи, қандай яшаяпсиз?

— Яхши. Кириб-чиқиб юрибмиз. Борига шукур...

Матчон акага қараб, хаёлга толаман. Буюк инқилоб бизга нима берди? Шунча вақтгача шукур қилиб келдик, иложи бўлса яна шукур қилмоқчимиз. Илгари чор Россиянинг мустамлакаси эдик, ҳозир эса иттифоқнинг хом ашё базасимиз. Оз нарсага эришиб, кўп нарса йўқотдик. Энг катта йўқотишларимиздан бири — одамлар бой бериб қўйган меҳр-оқибатдир. Етмиш йил онгимизга қуйилган ғоялар ичида Иймон, Эҳсон, Савоб деган сўзлар бормиди? Йўқ, уларни дини исломга боғлаб, тилимиздан қувғин этдилар. Ер талаш, иймон талаш бошланди. Энг даҳшатлиси ота боладан, бола онадан, ака укадан, ука опадан тонадиган ҳам бўлди. «Қариялар уйи»да меҳрга зор одамлар кўпайиб бораётгани шундан-да!

Аждодларимиз: «Олтин олма, дуо ол»,— деганлар. Бир вақтлар дуо учун етти қир ошадиган халқимизга нима бўлди? Нечун савобталаб одамлар сафи сийраклашиб кетди? Агар имонлилар, гуноҳу савобни ўйлайдиганлар кўп бўлганларида сирдарёлик Маназаров Эгамназар бобо 78 ёшида Оқолтин районининг Ворошилов номидаги «10-а» совхоздан келиб, «Қариялар уйи»да ётармиди? Ҳеч кимим йўқ, касал бўлиб ётсам қаровсиз қоламан, деб бу ёққа йўл олибдилар. Етти ойки, отахон кексалик нафақасини Оқолтин районидан Тошкентдаги манзилга кўчиролмай овора. Отахоннинг нафақаси қачон бу ерга етиб келаркин? Зеро, муқаддас «Қуръон»да ҳам «Ким ўз ихтиёри-ла яхшиликни ният қилса, бас, албатта Аллоҳ шукур қилгувчи ва билгувчидир», дейилган.

Халқимиз орасида шундай қўшиқ юради:

Отаси бор, онаси борлар
Баланд тоғ устида ўйнар.
Отасизлар, онасизлар
Қабристон устида йиғлар.

Бу марсия кўпроқ мотам кунларида айтилади. Тириклигида ота-оналарнинг қадрларига етмай, дорилбақоларидан кейин қабрларига кўз-кўз учун катта-катта мармартошлар қўямиз. Қошки шу билан барча гуноҳларимиз тўкилиб, покиза инсонга айланиб қолсак. Ҳа, озор уруғини сепган киши зарардан бошқа ҳеч нарса олмайди, манфаат ниҳолини ундирган киши эса тинчлик, шодлик мевасини ейди. Ғор ичида қичқириб нимани айтсангиз, акс садо билан ўша айтганингизни эшитасиз. «Қуш уясида кўрганини қилади».

«Қариялар уйи»даги узун йўлакдан борарканман, асосига таяниб зўрға юрган кампирларни, титроқ ҳассалари билан пайпаслаб йўл топиб бораётган кўзи ожиз чолларни учратдим. Вера Игнатьевна Маркина билан суҳбатимиз қовушиб кетди. Охирги пайтда ёмон овқатлантиришаётганию баъзи хизматчиларнинг қўполлиги ва янги йилда кўплаб совға олганликлари ҳақида гапирди. Суҳбатимизга кўзи ожиз Федор Михайлович Нюкинни ҳам тортдик. Бу ерга келиб қолиши тарихини қисқагина сўзлаб берди:

— Ёлғиз қизим эри ва болалари билан яшайди. Уларнинг ҳаётига халақит бергим келмади. Ҳеч кимга оғирлигим тушмасин, дейман.

Ҳа, балки Фёдор Михайлович тўғри қилгандир. Балки... Дунёда кимгадир кераклигингни билсанг, сендан бахтли одам йўқ. Агар ҳеч кимга, ҳатто ўз болангга ҳам керак бўлмай қолсанг, бу— бахтсизлик, бу — руҳий азоб, бунга чидамоқ оғир... Кўпинча бахтли ёки бахтсиз бўлиш инсоннинг ўзига боғлиқ, деб ўйлайман. Ота-она фарзандларининг муносабатларидан берган тарбияларини қайтариб оладилар. «Улар болани дунёга келтирганликлари учун эмас, ахлоқли қилиб вояга етказганликлари учунгина олқишга сазовор бўладилар».

Бу билан «Қариялар уйи»да ётган кексаларга таъна қилмоқчи эмасмиз. Асло! Фарзанд учун ота-онанинг ёмони бўлмайди. Лекин одам қаригани сайин инжиқ ва боладек нозик бўлиб қолиши табиий. Бизнинг ёшликдаги қийноқларимизга улар чидагандай, биз ҳам ота-оналаримизнинг кексалик ҳархашаларига чидашимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Ота-онани қаровсиз қолдириш қонимизга бегона, динимизга гуноҳ ҳисобланади. Наҳотки бутун бир қишлоқ аҳли битта-иккита қаровсиз қолган қишлоқдошидан хабар олиб, иссиқ-совуғига қарайолмаса! Муруввати бўлиш — инсонийлик бурчимиз, қолаверса турган-битгани САВОБ.

Жамият минг бир тусга кирганда ҳам, биз ўз урф-одатимизни, анъаналаримизни сақлаб қолишимиз керак.

Маннон ОТАБОЙ,
«Халқ сўзи»нинг махсус мухбири.

ЯССАВИЙ НОМИ БЕРИЛДИ

Яқинда пойтахтимизнинг Акмал Икромов районидаги 203-мактабга Шарқнинг буюк валеси Аҳмад Яссавийнинг номи берилишига бағишланган илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди. Ота-оналар комитетининг раиси доцент К. Назаров, Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармасининг раиси, СССР халқ депутати Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари, Тошкент давлат университетининг профессори Бегали Қосимов ана шу воқеанинг маърифий хосияти ҳақида сўз юритдилар. Анжуманда адиблардан Ўткир Ҳошимов, Омон Матчон, Эмин Усмон иштирок этишди, Аҳмад Яссавий шеърлари ўқилди.

Жўра САЪДУЛЛА.

Ориф ЮНУС бисотидан

КЎЧА ХАНДОН, УЙ ЗИНДОН

Фельетон

Меҳри Юнусова дин бобида бирга ўн қўшадиган, сўзга қўша-қўша тўн кийгизадиган, қилни қирққа ёрадиган аёллардан. Унинг дастидан қўшнининг хўрози бемаҳал қичқира олмайди, дарҳол бўйнини узишга даъват қилади. Чақалоқ кўп йиғлай олмайди, қовоқ-дуғини солиб: «Бу бола ҳосиятсиз бўлади» деб олдиндан муҳрини босиб қўяди. Борди-ю у овқатланаётган пайтда қўни-қўшнидан бирон киши эшик тақиллатиб келиб қолди дейлик — бўлди, шу ондаёқ қоши чимирилади, лаби пир-пир уча бошлайди, апир-тапир қўлини артиб, овқат устига қоғоз ёпади-да, бир четга суриб қўяди. Қўшни олдида овқат юзини очмайди ҳам, ундан чўқимайди ҳам. Чунки «кинна кириши»дан қўрқади. Айтайлик, у бугун кечаси алоқ-чалоқ туш кўриб чиқди. Эрталаб туриб хаёл дарёсига чўмади, тушини минг ёққа йўйиб, унинг таъбирини қидиради. Баҳоваддин йўлига етти танга садақа ҳам атаб қўяди. Агар туши ҳунукроқ бўлса, юраги ғаш тортиб, паранжисини қийшиқ ёпинади-да, ўзининг қадрдон фолбинига жўнаб қолади.

«Зарқайнар» маҳалласида турувчи бу аёл «отинной» лақабини олган. Отинойини «кампир» дейишга тўғри келмайди. Нега десангиз, у эллик бир ёшга кирган, «кампир» деб аташга ҳали вақт эрта. Шунинг учун бундан кейинги сатрларда уни эл-юрт олдида ўзи орттирган отинойи номи билан атайверамиз.

Қаранг, бир маҳал мана шу отинойининг ўғли, филология фанлари номзоди Назар Раҳмонов ўзи билан бир жойда ишловчи кичик илмий ходим Зайнаб Каримовага муҳаббат изҳор этиб қолмасинми! Дуч келинди дегунча саломдан олдин уҳ тортилади, оғир-оғир хўрсиниқ бошланади. Ҳа, ўзи нима гап? Э, иш чатоқ! Йигитнинг юрагига бир ўчоқ ўт тушибди. Гур-гур ёнармиш! Кўзлар эса тун бўйи мижжа қоқмай, осмонга қараб, нуқул юлдуз санармиш!

Орадан икки йил ўтиб кетди. Яна янги йил кирди. Отинойининг ўғли Зайнабнинг кўйида ҳамон ҳиқиллаб, ғиш-ғиш қилиб юрди. Эҳ, аттанг, ана шу ерга келганда Зайнаб чучварани хом санаб қўйса бўладими! Нима қилди денг, отинойининг ўғли тўқиган ясама ишқий сўзларга, ёлғон ваъдаларга лақ этиб тушиб турмуш қуришга хўп деб юборганини ўзи ҳам билмай қолди. Отинойи — қайнона, ўғил — куёв, Зайнаб келин бўлди, Ана шундан кейинги машмашани кўрсангиз.

Отинойининг фикрича, келин келган-кетган кишиларга икки букилиб салом қилиши керак эди. Зайнаб бу эски одатга қандай қилиб кўнади! У олий маълумотли бўлса, институтда ишласа, ахир бу нарса унга терс кўринмайдими? Терс кўринади, албатта. Шунинг учун ҳам келган хотин-халажга оддий, самимий саломини бериб юраверди. Бир маҳал отинойининг фиғони фалакка чиқди. Бу ўртада Раҳмонов: «Онамнинг бир сўзини икки қилманг!»— деди. Зайнаб ўжарлик билан талабни ора-сира адо этишга мажбур бўлди.

Зайнаб институтда ишлайди. Бу ҳол отинойининг энсасини қотирди.

— Мен оғиримни енгил қиладиган келин кутган эдим, тузук, у эртанги чойимнигина қайнатиб бериб, сўнгра ишхонасига жўнаб қолар экан, тоза одамга йўлиққан эканман.

Отинойиси тушмагур мана шунақа қочириқ сўзлар билан ачишга тушди. Келинининг китоб ўқиши ҳам кўнглига кўпда хуш келмади:

— Ўқинг китобни, сира қўлингиздан ташламанг, ёғи чиқади!

Зайнаб баъзан хуноб бўлиб кетиб, радио қўйса, яна ўшанақа гап:

— Билишимча, ўша маҳмадонага кўп интизор кўринасиз!

Дикторни шундай деб атайди у. Келин эрталаб ишга жўнаш олдидан ҳам, кечқурун уйга қайтганда ҳам мана шунақа чўқилади. Қизиқ, наҳотки қайнонанинг биронта тўғри сўзи бўлмаса — ҳаммаси кесатиқ...

Ўғил хотинининг номини атаб чақира олмайди. Она дарҳол ҳурпайиб олади:

— Ия, бу қаёқдан чиққан закон? Нима, хотинингни елкангга миндириб олмоқчимисан?

Қани ўғил ғиқ этса! Отинойи бобиллай беради, ўғил калласини қуйи солиб онасига таъзим қилади. Зайнаб отинойининг қийноғида эзилаверади, эр эса бир чеккада тилсиз девордек сукут сақлаб тураверади. Зайнаб шикоят қиладиган бўлса: «Онамга тил теккизманг, мен сизни унинг босган изига ҳам олмайман», — дейди у. Аччиқ аламлар оқибатида Зайнаб касалга чалиниб қолди. Ишга бора олмади, бошига ёстиқ тортди. Касалхонага бориб қирқ кун ётди. У эрига интизор бўлади, соғлиғи тўғрисида гаплашгиси келади. Лекин қани у эр жилла бўлмаса бир марта қорасини кўрсатса... Йўқ, кўрсатмади. Зайнаб касалхонадан чиқиб иккинчи гуруҳ ногиронлигига ўтди. Унинг касали ҳамон давом этар эди. Эр эса шундай пайтларда ўзининг севиб олган хотинига бутунлай қарамай қўйди, «Кўча хандон, уй зиндон» деганларидек, Зайнабни кўрди дегунча қовоғидан қор ёғар эди. Отинойи келинининг ётган жойига келадк. «Ҳим, келиним, биз уйимизда касалхона очганмиз, оёқ-қўлингизни бемалол узатиб ёта беринг!» — деб бир чойнак илиқ чой ва бир кулчани бошига ташлаб кетади.

Зайнаб бир куни битта-битта юриб шифохонага борди. Врач сут ва тухум истеъмол қилишни айтди. Буни эшитиб отинойининг тепа сочи тик бўлиб кетди: «Сигиримиз ҳали туққани йўқ, товуғимиз тухумга киргани йўқ, демадингизми докторингизга?!» — деб узиб-узиб олди. Эр икки мартагина бир пиёладан сут олиб берди. Кейинчалик «пулим йўқ»қа тушди. Унинг ойлик маоши 2.500 сўм. Бунинг устига минг-минг сўмлаб қалам ҳақи олади. Шундай бўла туриб бир пиёла сутга пул тополмаганлиги тўғрисида ўзингиз ҳукм чиқараверинг.

Зайнаб онадан ёлғиз қиз. Сабрия Исомиддинованинг шундан бошқа ўғли ҳам йўқ, қизи ҳам. Отаси Улуғ Ватан уруши фронтларида ҳалок бўлган.

Зайнаб парҳез овқатлар масаласида қийналгандан кейин ўз уйига бориб туришга мажбур бўлди. Онанинг гиж-гижлаши билан қилдан қийиқ ахтариб юрган Раҳмонов бу ҳолдан фойдаланиб, уни сиртдан «уч талоқ» қилди. Бу воқеа апрель ойида бўлиб ўтган эди. Шундан буён Раҳмонов Зайнабнинг кўзига кўринмайди, касаллик билан оғир ҳолатда қолган, лекин тузалиш, ўз вазифасига яна қайтиш ниятида амал-тақал қилиб ҳаракат этаётган хотинига бир қиё боқмайди, ёрдам қўлини чўзмайди, аксинча унга нафрат билан қарайди.

Зайнаб Каримова эрининг хулқи тўғрисида институтга ариза берди. Фирқа ташкилотининг котиби Фахри Саломов, маҳаллий қўмита раиси Мансур Акбаров ўртоқлар Зайнаб билан яхши гаплашдилар, унга бироз моддий ёрдам ҳам тўғрилаб бердилар. Аммо асосий масалага — бебурд, беишқ Назар Раҳмоновга чора кўришга келганда нима учундир бош қашиб қолдилар.

Онани ҳурмат қилиш керак. Бу ҳаммамизнинг инсоний бурчимиз. Шу билан бирга умр йўлдоши — хотинимизни ҳам улуғлашимиз зарур. Назар Раҳмонов онани ҳурмат қилади, лекин унга таъсир эта олмайди. Олим бўла туриб, онанинг эски хурофий одатларига асир бўлиб қолган, унинг чизган чизиғидан чиқмайди. У институт ичкарисига кирган-дагина филология фанлари номзоди, илмий ходим. Агар истасангиз, кабинетда ўтириб ўзбек адабиётида хотин-қизлар образи тўғрисида бир нафасда қулоч-қулоч мақола ҳам ёзиб ташлайди, ахлоқ масаласида соатлаб нутқ сўзлашга ҳам тайёр. Аммо уйига борганда онасининг қули! Унинг ана шунақа икки башараси бор.

Эсизгина унвон, эсизгина мансаб!

1954 йил, апрель.

Фельетонни Усмон ЮСУПОВ нашрга тайёрлади.

Давлат хавфсизлиги қўмитаси хабар беради

ҚЎПОРУВЧИЛИК

Ўзбекистон ССР Давлат хавфсизлиги қўмитасининг жамоатчилик билан алоқа маркази бошқа маъмурий органлар иштирокида аҳолига кенг истеъмол молларн, озиқ-овқат етказиб берилиши устидан назорат қилмоқда. Улар нималарга дуч келишаяпти?

СЕН УНДА ЗОР, МЕН БУНДА ЗОР

Тошкент шаҳридаги Шумилов юк бекатида устма-уст тахланган юзлаб контейнерлар қалашиб ётибди. Оёқ босишга жой излайсиз. Афсуски, бу улкан темир-ёғоч яшиклар бўш эмас, уларнинг ичи ранг-баранг «юк»лар билан тўла: консерваланган гўшт, қиймаланган сосиска, колбаса, чет эл мебеллари...

Яна ҳам қизиғи — уларни олиб кетадиган одам-ташкилот йўқ. Айрим озиқ-овқат контейнерлари пойтахтдаги учта база-холодильниклар ўртасида «бор отангга, бор онангга!» қабилида сайр-саргардон бўлиб, яна темирйўл бекатига қайтиб келмоқда. Буёқда халқ унга зор, уёқда овқат халққа зор — ёқа ушламай иложинг йўқ!

Бекат бошлиғининг ўринбосари И. Шодмоновнинг эътирофича, кунига 50 вагон юк туширилаяпти, кўтаргич кранларнинг етишмаслиги сабабли 250 вагон юки туширилмай туриб қолаяпти. Бу ҳам камлик қилгандай, корхона ва ташкилотлар ўзларига тегишли юкни вақтида олиб кетишмаяпти. Жумладан, «Мясомолторг» шаҳар идораси (раҳбари А. Илҳомов) ўтган йил 22 декабрдан бери (январнинг биринчи ўн кунлигида) консерваланган гўшт маҳсулотларини олиб кетмаган. «Узхозторг», «Ўзбекбирлашув», «Узгалантерейторг» каби савдо идораларига тегишли юклар ҳам бирнеча ҳафталаб эгасини кутиб ётиши одат тусига кириб қолган. Жарима тўлаш уларни қўрқитмайди. Негаки жарима... шахсий киссадан эмас, жамоа кассасидан тўланади.

Хўш, аҳоли зор бўлган молларни бекатга қантариб қўйганлар элнинг қарғишидан бошқа қандай аниқ жазога муносиб — Савдо вазирлиги раҳбарлари нима жавоб беришади?

СУРАТДА: кутишга маҳкум контейнерлар.

ҒАРОЙИБ КАШФИЁТ

Урганч бекатида битта вагон рисоладагидек беркитилмагани учун уни текшириш талаб этилди. Ҳужжатларда қайд қилинишича, вагон Бухоро вилоят матлубот жамиятлари уюшмасининг улгуржи базасидан жўнатилган бўлиб, унга электр буюмлар учун ёғоч қутилар (тара) жойланган экан. Бу юк Петрозаводск шаҳридаги «Кареллесторг» савдо-сотиқ базасига йўлланган.

Во ажаб, одамларга уй қуриш учун битта тахта тилла баҳосига тенг Бухородан ўз номи билан ёғочнинг ватанидаги ёғоч савдоси идорасига тахта қутиларни жўнатишга не ҳожат? Шу савол вагонни очишга мажбур қилди. Ундан нималар чиқди денг: 250 та электр самовар, 1.045 та миксер, 300 та электр кабобпиширгич, 400 та това, 980 та ошхона анжомлари ғаладони. Жами 90.700 сўмлик камёб буюмлар...

Юқорида Тошкентдаги интизомсизлар қаторида номи тилга олинган «Ўзбекбирлашув» раҳбарлари энди ўзларининг Бухородаги «кашфиётчи»ларига бирнима дея оларминканлар?

ДАВЛАТНИНГ ЧЎНТАГИДАН-КУ

Қорақалпоғистон мухтор жумҳуриятида «КАРАКАЛПАКГЛАВАГРОСНАБРЕМОНТ» (атайлаб бош ҳарфлар билан бердик) ташкилоти чет эллардан сотиб олган ускуналардан қандай фойдаланилаётгани текширилди. Аҳвол яхши эмас. Амударё район матлубот жамиятида Италиядан келтирилган макарон ишлаб чиқарадиган иккита машина (44 минг сўмлик) ўтган йил июнь ойидан бери ишга туширилмай ётибди: йўл-йўриқномаси йўқ эмиш. Нукус районидаги Тельман номли давлат хўжалигида колбаса тайёрлайдиган машина йиғмаси тўрт ойдан бери ишга туширилмаган. Мазкур хўжаликда уни ўрнатиш ва фойдаланиш имконияти йўқ экан. Баҳоси 100 минг сўмлик ускуна ёмғир-сочин остида хор бўлиб ётибди. Чунки уларга маблағ давлат чўнтагидан тўланган-да.

БИР-БИРЛАРИДАН ЎРГАНИШМОҚДА

«Методик ринг» — муаллимларни ўқитишнинг бу одатдан ташқари шаклини Андижон вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институти таклиф қилди. Унинг моҳияти шундаки, муаллимлар ўзаро тажриба алмашадилар ҳамда бир-бирларидан иш ўрганадилар.

«Ринг» доирасида Жалолқудуқ райони халқ таълими ходимлари ва муаллимларидан беш киши Ленин районидаги мактабларда бўлди. Улар икки кун мобайнида ўз ҳамкасбларининг қандай ишлаётганликларини ўрганишди, бу ерда дарслар ўтишди.

Шу кунларнинг ўзида Ленин районидан беш муаллим Жалолқудуқдаги ўз ҳамкасблари ҳузурига боришди. Улар ҳам бу ерда тажриба алмашишди ва намунали дарслар ўтишди.

КАСАБА УЮШМАСИНИНГ НАШРИ

Термизда чиқарила бошланган янги нашр «Халқ минбари» — «Народная трибуна» деб номланди. Касаба уюшмалари вилоят кенгаши бир ойда бир марта чиқадиган бу газетанинг муассиси бўлди. Ойноманинг вазифаси вилоят касаба уюшмаси ташкилотларининг фаолиятини ҳар томонлама ёритиб боришдан, улардан энг яхшиларининг иш тажрибаси тўғрисида, касаба уюшмаларининг қайта қуришдаги иштироки ҳақида ҳикоя қилишдан иборат. Ойномада меҳнаткашлар саломатлигини сақлаш, маданият, спорт масалаларини ҳам ёритиб бориш мўлжалланаяпти.

(ЎзТАГ).

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖУРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тоиба ТУЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Содиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП
Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Индекс: 64608. 4740-буюртма.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12